

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA EVROPSKÉ INTEGRACE

Bakalářská práce
Ekonomika Ruska se zaměřením na nerostné
suroviny

2016

Tomáš Krupa

Zadání bakalářské práce

Student: Tomáš Krupa
Studijní program: B6202 Hospodářská politika a správa
Studijní obor: 6210R004 Eurospráva
Specializace: 00
Téma: Ekonomika Ruska se zaměřením na nerostné suroviny
Russian Economy with Focus on the Natural Resources

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Charakteristika ruské ekonomiky od rozpadu SSSR po současnost
3. Význam nerostných surovin pro ruskou ekonomiku
4. Ekonomická spolupráce Ruska a EU v oblasti energetických zdrojů
5. Závěr

Seznam použité literatury

Seznam zkratk

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Seznam příloh

Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

ALEXEEV, Michael a Shlomo WEBER. *The Oxford Handbook of the Russian Economy*. Oxford: Oxford University Press, 2013. 864 s. ISBN 978-0199759927.

ASLUND, A., S. GURIEV a A. KUCHINS. *Russia After the Global Economic Crisis*. Washington, D. C.: Peterson Institute for International Economics, 2010. 256 s. ISBN 978-0881324976.

MYANT, M., P. LUŇÁČKOVÁ a J. DRAHOKOUPIL. *Tranzitivní ekonomiky: politická ekonomie Ruska, východní Evropy a střední Asie*. Praha: Academia, 2013. 577 s. ISBN 978-80-200-2268-4.

Vedoucí bakalářské práce: doc. Ing. Lenka Fojtíková, Ph.D.

Datum zadání: 20. listopadu 2015

Datum odevzdání: 6. května 2016

Místopřísežné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Ekonomika Ruska se zaměřením na nerostné suroviny* vypracoval samostatně a všechny použité zdroje uvádím ve své práci.

Dne 17. 4. 2016, Ostrava

.....

Tomáš Krupa

Poděkování

Děkuji vedoucí práce doc. Ing. Lence Fojtíkové, Ph.D. za odbornou pomoc.

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Charakteristika ruské ekonomiky od rozpadu SSSR po současnost.....	9
2.1	Ekonomické důvody rozpadu SSSR.....	9
2.2	Reformní pokusy na konci 80. let a rozpad SSSR.....	10
2.2.1	Perestrojka a glasnost'	10
2.2.2	Proces rozpadu SSSR.....	11
2.3	Transformace ruské ekonomiky	12
2.3.1	Transformační strategie	12
2.3.2	Reformní program prezidenta Borise Jelcina	13
2.3.3	Liberalizace cen a makroekonomická stabilizace.....	13
2.3.4	Privatizace.....	15
2.3.5	Makroekonomický vývoj během transformace	17
2.4	Hospodářský růst Ruska po roce 1998	18
2.4.1	Měnová politika a inflace	18
2.4.2	Sociální dopady prudkého hospodářského růstu v Rusku	20
2.5	Ruská ekonomika po finanční krizi v roce 2008	22
2.5.1	Aktuální stav ruské ekonomiky	25
3	Význam nerostných surovin pro ruskou ekonomiku	29
3.1	Zahraniční obchod Ruska	29
3.2	Holandská nemoc v Rusku	33
3.2.1	Reálné zhodnocení domácí měny	34
3.2.2	Pokles výrobního sektoru a růst sektoru služeb.....	35
3.2.3	Růst reálných mezd.....	39
3.2.4	Vyhodnocení symptomů holandské nemoci v ruské ekonomice.....	42
4	Ekonomická spolupráce Ruska a EU v oblasti energetických zdrojů.....	44
4.1	Závislost EU na dovozu zemního plynu.....	45

4.2	Vztah vzájemné závislosti mezi Ruskem a EU	48
4.2.1	Možnosti ruské diverzifikace	50
5	Závěr	52
	Použité literární a internetové zdroje	54
	Seznam zkratek	59

1 Úvod

Rusko je mladá tržní ekonomika, která vznikla v roce 1991 rozpadem Sovětského svazu. Rusko je zároveň největší zemí světa a na jeho území se nachází obrovské zásoby nerostných surovin, z nichž můžeme jmenovat například ropu, zemní plyn, zlato, diamanty, uhlí, železnou rudu, uran a mnoho dalších. Těžba, zpracování a následný export nerostných surovin pak tvoří základní stavební kámen ruské ekonomiky. Zvláštní důležitost v ruské ekonomice pak zastávají energetické suroviny, konkrétně ropa a zemní plyn, na které bude v mé práci kladen speciální důraz. Strukturou je má bakalářská práce rozdělena na 3 hlavní kapitoly.

Ve druhé kapitole bude charakterizována sovětská ekonomika v době těsně před rozpadem Sovětského svazu se zaměřením se na ekonomické důvody tohoto rozpadu. Následně už bude pozornost věnována samostatnému Rusku se zvláštním zaměřením na etapu ekonomické transformace, která byla doprovázena strmým pádem HDP, prudkým poklesem průmyslového potenciálu a také kontroverzní privatizací, která v Rusku dala možnost vzniknout tzv. oligarchům. V této kapitole bude také analyzován prudký hospodářský růst Ruska po roce 1998, který je spojen s růstem cen ropy a nástupem prezidenta Vladimira Putina k moci. V závěrečné části této kapitoly pak bude rozebrán vývoj ruské ekonomiky po světové finanční krizi v roce 2008 v souvislosti s poklesem cen ropy a také uvalením ekonomických sankcí proti Rusku.

Třetí kapitola pojednává a důležitosti nerostných surovin pro ruskou ekonomiku, především pak jejich zastoupení na ruském obchodu. Zvláštní zaměření je kladeno na strukturu ruského exportu a jeho vývoj od roku 2000 po současnost. V další části této kapitoly pak budeme analyzovat symptomy holandské nemoci a dávat je do souvislosti s reálným stavem ruské ekonomiky. V rámci analýzy holandské nemoci v Rusku se budeme věnovat apreciaci reálného měnového kurzu, růstu reálných mezd a vývoji výstupu a zaměstnanosti v jednotlivých sektorech ruské ekonomiky.

Ve čtvrté kapitole se zaměříme na obchod energetických surovin mezi Ruskem a Evropskou unií. Bude zde analyzována závislost EU na dovozu energií, především pak zemního plynu z Ruska, a také důležitost Evropské unie pro Rusko, jakožto hlavního odbytiště pro vývoz ruských energetických surovin. Také zde rozebereme možnosti diverzifikace obou partnerů v této oblasti. Cílem této bakalářské práce je kvantifikovat význam nerostných surovin pro ruskou ekonomiku a zhodnotit obchodní vztahy EU s Ruskem

v této oblasti. Diplomatické a obchodní vztahy EU s Ruskem jsou dlouhodobě velmi diskutovaným tématem, zvláště od vypuknutí konfliktu na Ukrajině v roce 2013. Téma bakalářské práce jsem si tedy vybral kvůli jeho aktuálnosti a vlivu nerostných surovin na geopolitické dění ve světě.

2 Charakteristika ruské ekonomiky od rozpadu SSSR po současnost

Rozpad Sovětského svazu můžeme jistě zařadit mezi jednu z největších ekonomických i politických změn moderní historie. Rusko, stejně jako většina ostatních zemí bývalého východního bloku, prošlo rozsáhlou ekonomickou transformací. Názory na provedení této transformace z centrálně plánované ekonomiky na tržní systém se dodnes velmi různí. Jisté je ovšem to, že ekonomická transformace Ruska byla doprovázena velkou korupcí, strmým poklesem HDP, poklesem mezd, trojcifernou inflací a také negativními demografickými změnami, jako například snížení střední délky života u mužů z 64 na 58 let v době mezi roky 1989-1994.

2.1 Ekonomické důvody rozpadu SSSR

Abychom plně pochopili proces transformace ruské ekonomiky, je třeba si přiblížit ekonomickou situaci v tehdejším Sovětském svazu těsně před jeho rozpadem a poukázat na reformní tlaky, které proces rozpadu nevědomky urychlily.

V 70. letech se v Sovětském svazu začala projevovat ekonomická stagnace spojená s vyčerpáním možností dalšího extenzivního růstu. Sovětské ekonomice tehdy paradoxně pomohla rozsáhlá hospodářská krize způsobená prudkým nárůstem cen ropy. Cena za barel se tehdy vyšplhala z 2,83 USD v roce 1973 na 36,15 USD v roce 1980. Sovětský svaz tohoto vývoje využil, a začal ve velkém exportovat ropu a zemní plyn, což ovšem vyústilo ve ztrátu jeho ekonomické nezávislosti. Zvýšený objem vývozu nerostných surovin, především energetických, totiž způsoboval jistou závislost SSSR na světových cenách těchto surovin a poptávce v jednotlivých zemích. Sovětský export byl také velmi málo diverzifikovaný, přičemž 90 % exportu do západního světa tehdy tvořila ropa a zemní plyn. Cenový pád těchto surovin v 80. letech pak velmi silně zasáhl sovětskou ekonomiku (The Oxford Handbook of the Russian Economy 2013).

Velkou přítěží pro sovětskou ekonomiku byly také závody ve zbrojení s USA. Sovětské armádní výdaje rostly stabilně o 3 % ročně. Podle odhadů americké CIA byl v roce 1987 podíl sovětských armádních výdajů na HNP kolem 16 %. Je ovšem pravděpodobné, že CIA nadhodnotila sovětské HNP a skutečné armádní výdaje se pohybovaly kolem 25 %/HNP (The Oxford Handbook of the Russian Economy 2013).

Nutno také podotknout, že Sovětský svaz zaostával v oblasti technologií. Většina výzkumného potenciálu byla soustředěna v armádě a SSSR nebyl schopen reagovat na informační revoluci probíhající v západním světě.

2.2 Reformní pokusy na konci 80. let a rozpad SSSR

Nejvýznamnější osobností reformního hnutí v Sovětském svazu na konci 80. let byl tehdejší sovětský prezident Michail Gorbačov. Gorbačov si plně uvědomoval zaostalost sovětské ekonomiky vůči západu a byl připraven podniknout kroky k potřebné reformě. Zásadním problémem tehdejšího Sovětského svazu ovšem byla jeho intelektuální izolace. Nikdo z jeho představitelů neměl patřičné znalosti moderní ekonomie, což se samozřejmě promítlo i do podoby reform. Například v roce 1985 vedl Michail Gorbačov kampaň proti alkoholu, která vedla ke snížení jeho konzumace téměř o polovinu. Tento pokles ve spotřebě alkoholu ovšem vedl ke znatelnému snížení příjmů z alkoholové spotřební daně. Zvýšila se také nelegální výroba domácího alkoholu, což dále posílilo už tak silnou pozici šedé ekonomiky v tehdeším Sovětském svazu.

2.2.1 Perestrojka a glasnost

V roce 1986 byla v Sovětském svazu spuštěna perestrojka (přestavba) a zahájena politika glasnosti (otevřenosti).

Perestrojka byla souborem ekonomických reformních kroků, jejichž cílem bylo zavedení tržních principů do sovětského hospodářství, decentralizace ekonomiky a demokratizace režimu. Reforma počítala se zachováním silné regulační role státu, ovšem doplněnou o prvky tržní ekonomiky a také částečnou privatizaci státního majetku. Na politické úrovni mluvíme v kontextu perestrojky o demokratizaci, nejednalo se ovšem o přechod k demokracii. Nadále se počítalo s vládnoucí rolí Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS) a nové strany nebyly povoleny.

Z ekonomického hlediska byl zřejmě nejzásadnějším bodem reformy zákon o státním podniku. Jeho cílem bylo zefektivnit velké podniky a tím celý sovětský průmysl. Byl eliminován státní vliv na podniky a ty už nepodléhaly nařízením z centra. Velmi zásadní změnou bylo, že podniky měly povoleno vytvářet zisk a nakládat s ním dle vlastního uvážení, například na inovace, zvyšování mezd a podobně. Podniky také mohly čerpat úvěry a byly velmi posíleny pravomoci ředitelů. Zaměstnanci dále mohli volit ředitele podniku, což se ukázalo jako kámen úrazu tohoto zákona. Ředitelé usilovali o své znovuzvolení, což je vedlo

k populistickým krokům, jako zvyšování mezd zaměstnancům i přes špatné hospodářské výsledky a podobně. Toto chování ředitelů státních podniků uvrhlo sovětský rozpočet v druhé polovině 80. let do stálého deficitu. Díky nabytým pravomocem byli navíc ředitelé těchto podniků prakticky neodvolatelní a nikomu se nemuseli zodpovídat (Král 2008).

Politika glasnosti spočívala v omezení cenzury a minimalizaci potlačování svobody slova. Občané získali větší přístup k informacím a činnost státních orgánů se stala více transparentní.

Zásadním problémem prováděných reforem byl především strach z nepopulárních kroků. Sovětští vůdci nechtěli riskovat svou popularitu, a proto byly všechny pokusy o reformy přinejlepším polovičaté. S tím také souvisí populistická politika, kdy byly zvyšovány mzdy státním zaměstnancům a také výdaje na sociální benefity. Zvyšovaly se také státní dotace na některé produkty, které měly zamezit nárůstu cen. Spojením těchto vlivů upadl Sovětský svaz do značné makroekonomické nerovnováhy. V roce 1991 byl sovětský rozpočtový deficit odhadován na 30 % HDP (Myant a Drahokoupil 2013).

Na závěr této kapitoly můžeme konstatovat, že ekonomický kolaps SSSR byl způsoben nedostatečným tlakem na zvyšování ekonomické efektivity a také sérií změn ve světě, na které nebyl Sovětský svaz schopen reagovat. Prvním z velkých problémů byly zvyšující se výdaje na zbrojení, které stále více zatěžovaly sovětskou ekonomiku. Další problém přišel v podobě nezvládnutí makroekonomické krize a obrovského nárůstu rozpočtového deficitu. Třetím problémem byly nevhodně prováděné reformy, které pak vedly k poškození funkčnosti celého systému. Čtvrtým velkým šokem pro sovětskou ekonomiku byl pád cen ropy na světových trzích a snížení rozpočtových příjmů z jejího exportu (The Oxford Handbook of the Russian Economy 2013).

2.2.2 Proces rozpadu SSSR

Na přelomu 80. a 90. let se naplno začaly projevovat nedostatky reforem prezidenta Gorbačova. Ústřední orgány prakticky ztratily svůj vliv na řízení ekonomiky a ta se začala silně propadat. V období posledních dvou let existence SSSR už se nedá hovořit o centrálně plánované ekonomice a zaváděné tržní prvky nefungovaly. Zhoršení životní úrovně obyvatelstva se pak samozřejmě projevilo jeho nespokojeností, obzvláště v periferních oblastech Sovětského svazu. Neschopnost centrální vlády zastavit negativní vývoj ekonomiky se odrazila v prohloubení decentralizace a nacionalistickým tendencím v jednotlivých svazových republikách.

K urychlení rozpadu SSSR přispěl také pád komunistických režimů ve střední a východní Evropě, který dále podpořil snahu o nezávislost některých svazových republik. Zvlášť silná byla touha po nezávislosti v pobaltských státech.

Začátkem roku 1991 připravoval prezident Gorbačov a jeho kabinet novou svazovou smlouvu, která měla přiřknout velké pravomoci jednotlivým svazovým republikám a výrazně omezit vliv centrální vlády. Tato smlouva byla odmítnuta konzervativci uvnitř KSSS, kteří pak 18. srpna 1991 provedli puč s cílem utvrzení režimu a zatkli sovětského prezidenta Gorbačova. Pučisté ovšem brzy ztratili iniciativu, neboť se nemohli opřít o podporu obyvatelstva. Velkou osobností tohoto období se stal teprve nedávno zvolený prezident Ruské sovětské federativní socialistické republiky (RSFSR) Boris Jelcin, který označil puč za státní převrat. Jelcin byl vnímán jako bojovník za demokracii a v očích občanů se těšil obrovské popularitě. Pozice prezidenta Sovětského svazu Michaila Gorbačova byla naopak značně oslabena, neboť puč proti němu vedli lidé, které sám dosadil na příslušné pozice, především vůdce celého puče a viceprezident SSSR Gennadij Janajev (BBC, 2011).

Své silné pozice pak Jelcin využil k rozpuštění SSSR, kdy jednotlivé svazové republiky postupně vyhlášovaly nezávislost. Na území bývalého Sovětského svazu pak vzniklo 15 nezávislých států.

2.3 Transformace ruské ekonomiky

Transformace ekonomiky ve spojitosti s rozpadem východního bloku znamená přechod z centrálního plánování na ekonomiku tržní. Tento proces byl značně problematický, neboť se jedná o naprosto protichůdné systémy. U centrálně plánovaných ekonomik zastupoval roli trhu stát, který určoval co se bude vyrábět, kolik se bude vyrábět a pomocí regulace cen a dotací některých výrobků určoval i cenu statků. Významná část podniků byla zestátněna, a proto byl soukromý sektor, který je obecně považován za základní stavební kámen tržního hospodářství, prakticky neexistující.

2.3.1 Transformační strategie

Na počátku 90. let se do popředí dostaly dvě transformační strategie, které pohlížely různě na způsob provedení transformace. Jednalo se o šokovou terapii a gradualismus.

Šoková terapie spočívala v co nejrychlejší prosazení tržních reforem. Tlak na rychlost provedení byl vyvíjen zejména z politických důvodů, neboť panovaly obavy z možného vzestupu opozice, která by mohla zablokovat prosazení těchto reforem.

Stoupenci gradualismu na druhou stranu podporovali pomalejší postup reforem, neboť se obávali možných ekonomických následků šokové terapie. Zdůrazňovali nutnost aktivní role státu v transformačním procesu a také potřebu fungujících institucí. Sporným bodem mezi stoupenci gradualismu a šokové terapie byla také rozsáhlost liberalizace, neboť gradualisté považovali co nejvyšší možnou liberalizaci a privatizaci v tranzitivních ekonomikách spíše za kontraproduktivní (Myant a Drahokoupil 2013).

2.3.2 Reformní program prezidenta Borise Jelcina

Boris Jelcin byl zvolen prezidentem RSFSR 12. 6. 1991. Měl v té době velkou politickou i veřejnou podporu a za své dva hlavní cíle si vytyčil rozpuštění SSSR a vyvedení ruské ekonomiky z krize. Jelcin měl prakticky neomezené rozhodovací právo v ekonomických otázkách.

28. 10. 1991 pronesl Jelcin jeden ze svých nejslavnějších projevů k ruskému Kongresu lidových zástupců, v kterém nabádal k rychlým a zásadním reformním krokům, především k liberalizaci ekonomiky a finanční stabilizaci země.

„...Obracím se na vás s odhodláním jít bezpodmínečně cestou hlubokých reforem za podpory celého obyvatelstva. Přišel čas jednat rozhodně, pevně a bez váhání.... Doba podnikání pomalých kroků je za námi.... Je zapotřebí zásadní reformní průlom. Máme jedinečnou možnost stabilizovat ekonomiku v průběhu několika následujících měsíců a nastartovat proces zotavení. Vybojovali jsme politickou svobodu. Ted' musíme dát lidu svobodu ekonomickou, odstranit všechny bariéry svobodného podnikání a uvolnit byrokratické tlaky.“ (The Oxford Handbook of the Russian Economy 2013, s 91).

Jelcin také vyzdvihl nutnost okamžité liberalizace cen, makroekonomické stabilizace a privatizace. O rychlý postup při reformách se snažil kvůli negativním zkušenostem z dob sovětských reformních pokusů, kdy byl postup při jejich prosazování značně nekonzistentní a uvažované reformy nebyly nikdy dokončeny v plném rozsahu. Jeho cílem bylo, aby schválené reformy byly nevratné (The Oxford Handbook of the Russian Economy, 2013).

2.3.3 Liberalizace cen a makroekonomická stabilizace

Cenovou liberalizaci můžeme označit za proces, kdy stát přestává plnit funkci tvorby cen a přenechává tuto roli trhu. V tržní ekonomice jsou ceny tvořeny vzájemným vztahem mezi nabídkou a poptávkou, což zabraňuje vzniku cenových deformací. V centrálně

plánovaných ekonomikách ale vznikaly některé cenové deformace záměrně, jako součást sociální politiky státu. Například se jednalo o dotované bydlení či potraviny.

Cenová liberalizace v Rusku byla zahájena 2. 1. 1992, kdy bylo uvolněno 80 % velkoobchodních cen a 90 % maloobchodních cen (Myant a Drahoukoupil 2013). Tato deregulace okamžitě způsobila obrovský růst cen, přičemž jen v lednu vzrostly ceny o 250 %. Vysoký růst cen pokračoval i v dalších měsících, Rusko zažívalo hyperinflaci (The Oxford Handbook of the Russian Economy, 2013).

Ve stejném období také probíhala liberalizace mezinárodního obchodu. I přes velmi nízkou kupní sílu ruského obyvatelstva byl téměř úplně deregulován import, především z důvodu nedostatku široké škály různých produktů. Export byl do jisté míry liberalizován také, ovšem strategické odvětví exportu, jako ropa a zemní plyn, zůstaly regulovány státem skrze vývozní kvóty a licence. Deregulace importu také nastartovala proces deindustrializace Ruska. Ruské výrobky nebyly ve většině případů schopny konkurovat těm západním, což vedlo mnoho firem k ukončení činnosti a docházelo tak k nahrazování průmyslové výroby importem. Tento trend byl obzvláště znatelný v odvětvích lehkého průmyslu, jako je například elektronika nebo strojírenství.

Souběžně s cenovou liberalizací probíhala také snaha o stabilizaci rozpočtového deficitu. Ruská vláda do značné míry seškrtila armádní výdaje a snažila se držet státní dotace a veřejné výdaje na co nejnižší úrovni. Rostoucí inflace samozřejmě vyvíjela velký tlak na Ruskou centrální banku. Ta sice po nějakou dobu dodržovala přísnou monetární politiku, ale v květnu 1992 provedla monetární emisi ze strachu z většího poklesu HDP a životní úrovně obyvatelstva. Toto opatření mělo ovšem za následek ještě větší inflační tlaky v ruské ekonomice (The Oxford Handbook of the Russian Economy 2013).

Pokusy o makroekonomickou stabilizaci byly neúspěšné až do finančního kolapsu v roce 1998. Podařilo se sice dostat pod kontrolu inflaci, která se v roce 1997 pohybovala na hranici 11 %, ale zásadním problémem stále zůstával rozpočtový deficit, který mezi lety 1993 a 1998 nabýval hodnot 8-9 % HDP. Takto rychlý a masivní nárůst státního dluhu vyvíjel enormní tlak na ruský finanční systém. V roce 1997 vypukla finanční krize v jihovýchodní Asii, což ruskou ekonomiku zasáhlo v podobě poklesu poptávky po zboží a surovinách v těchto zemích. Další šok pro ruský export byl způsoben poklesem cen ropy z už tak nízké úrovně (The Oxford Handbook of the Russian Economy, 2013).

V srpnu 1998 vyhlásila ruská vláda moratorium na splácení státních cenných papírů a devalvovala rubl. Brzy na to byl zaveden pohyblivý měnový kurz, což je spojeno s další depreciací rublu. Milióny Rusů přišlo o úspory, zkolabovala zhruba polovina ruských bank. Inflation opět strmě stoupla a dosáhla hodnoty 85 % za rok 1998. To vše za pádu HDP ve stejném období o 4,6 % (The Oxford Handbook of the Russian Economy, 2013).

Příčin tohoto krachu bychom našli hned několik, ale za hlavní můžeme označit především neschopnost ruské vlády dodržovat fiskální disciplínu. Mezi další příčiny můžeme zařadit obecně chaotickou situaci ruské ekonomiky v celém transformačním období, která souvisela s neprůhledností některých zákonů a také neschopností vlády tyto zákony prosazovat.

Tato krize ale Rusku v jistém směru pomohla, neboť se vláda konečně odhodlala k řešení rozpočtového deficitu pomocí rozsáhlých škrtů. Dále byla provedena institucionální reforma, která zajistila lepší vymahatelnost zákonů. Tyto kroky v kombinaci se stabilizací a následným růstem cen ropy postavily základy pro silný hospodářský rozvoj Ruska na přelomu tisíciletí.

2.3.4 Privatizace

Privatizace znamená převod státního majetku na soukromé vlastníky. Probíhala v různé míře ve všech tranzitivních ekonomikách a také ve Velké Británii za vlády Margaret Thatcherové.

Malá privatizace v Rusku probíhala v letech 1991-1995. Týkala se především menších firem v sektoru služeb, tedy například restaurací nebo obchodů. Tato privatizace nedopadla úplně podle očekávání, neboť jednotlivci získali pouze 10 % podniků. 70 % podniků pak získaly kolektivy vlastníků a 20 % větší firmy. Tato skutečnost byla způsobena tím, že v tomto období mělo v Rusku jen málo jednotlivců potřebné finance k odkoupení celého podniku (Paňkov, 1996).

Větším problémem byla velká privatizace. Ta se týkala větších podniků, zahrnující i ty největší, které byly dominantní v celých jednotlivých sektorech ekonomiky. Velká privatizace v Rusku nemá co do velikosti ve světě obdoby. Velké podniky byly privatizovány kupónovou metodou, po vzoru Československa. Občané dostali kupóny, které mohli následně využít ke koupi vlastnického podílu v privatizovaném podniku. Většina lidí ale neměla patřičné znalosti a zkušenosti pro koupi vlastnických podílů v jednotlivých podnicích, a proto raději investovali

své kupóny do investičních fondů, popřípadě je rovnou prodávali. Investiční fondy shromažďovaly od lidí kupóny, které následně investovaly do podílů v privatizovaných podnicích, z čehož plynul investorům výnos (Black et al., 2000).

Velký spěch na privatizování státního majetku v kombinaci s nejasnými zákony a neschopností autorit tyto zákony vymáhat vedl k rozsáhlé korupci a podvodům. Byly zakládány fiktivní společnosti, které za příslibu vysokých dividend lákaly občany, aby uložili své kupóny do jejich správy. Milióny lidí bylo takovýmto nebo podobným způsobem podvedeno a okradeno (Paňkov, 1996).

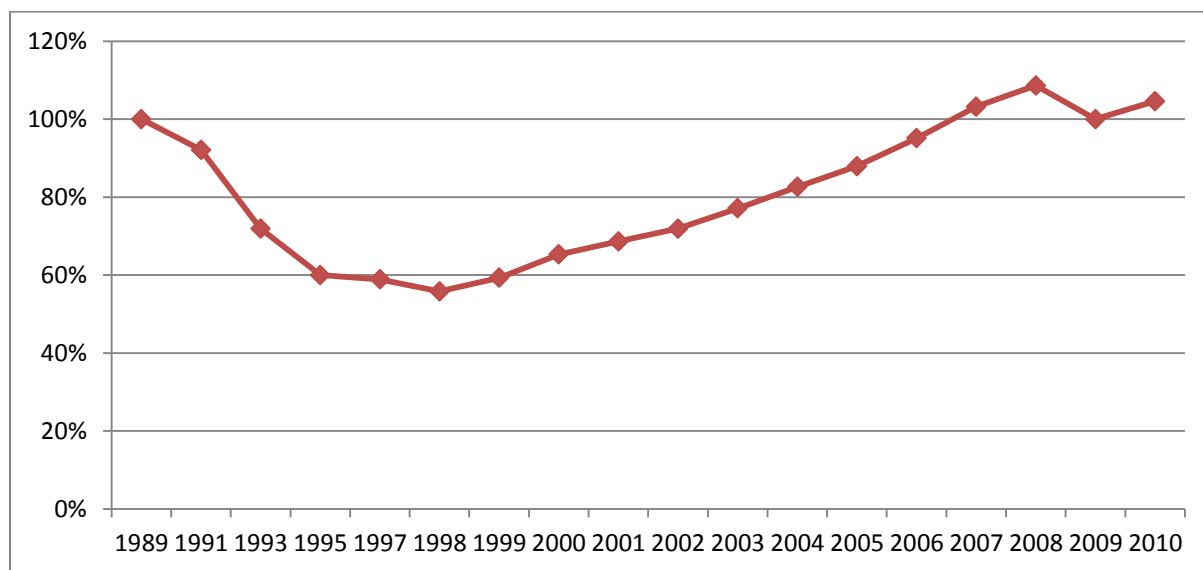
Na začátku privatizačního období v Rusku panovalo přesvědčení, že státní podniky jsou neefektivní a privatizace tento problém vyřeší, čímž nastartuje ruskou ekonomiku. To se ovšem nestalo. Může za to ve velké míře nedostatek investic na modernizaci výroby, ale mnohdy také neochota nových vlastníků do podniků vůbec nějaké zdroje investovat. Velká část z nich se uchýlila k tunelování a rozkrádání těchto podniků za účelem vlastního obohacení (Black et al., 2000).

Velká privatizace v Rusku jednoznačně vedla k širokému rozevření nůžek mezi bohatými a chudými. Ruskou společností je dodnes vnímána velmi negativně stejně jako politici, kteří stáli u jejího zrodu.

2.3.5 Makroekonomický vývoj během transformace

Ruskou transformační recesi datujeme mezi roky 1989-1998. Za toto období kleslo ruské HDP na 55% hodnoty roku 1989. Po roce 1998 nastal v Rusku opět ekonomický růst, ovšem předkrizovou hodnotu HDP se podařilo překročit až v roce 2007 (The Oxford Handbook of the Russian Economy, 2013).

Graf č. 1: Vývoj reálného HDP v Rusku (1989=100 %)

Zdroj: The World Bank, 2016, vlastní zpracování

Zásadně vzrostl vliv šedé ekonomiky, jejíž objem byl v 80. letech odhadován na 15% HDP, v 90. letech vzrostl na 50 % HDP. Na počátku 80. let se Sovětský svaz umístil zhruba v polovině žebříčku 54 zemí, které byly hodnoceny podle míry korupce. Po transformaci v roce 1996 se už samostatné Rusko umístilo ve stejném žebříčku těchto 54 zemí na 48. místě (The Oxford Handbook of the Russian Economy, 2013).

Velmi se také zvýšila příjmová nerovnost, když Giniho koeficient vzrostl z hodnoty 0,26 v roce 1986 na 0,4 v roce 2000. Nárůst příjmových nerovností si můžeme taky velmi dobře ilustrovat na zvýšení počtu dolarových miliardářů v Rusku. Ještě v roce 1995 nebyl v Rusku žádný dolarový miliardář, v roce 2008 jich už bylo 68 s celkovým majetkem přes 500 miliard dolarů, což představuje třetinu ruského HDP (The Oxford Handbook of the Russian Economy, 2013).

Rusko prošlo v 90. letech rozsáhlou deindustrializací a zaměřilo se z velké části na vývoz nerostných surovin. Tento trend byl ještě podpořen zvyšujícími se cenami ropy na přelomu tisíciletí. Podíl nerostných surovin na ruském exportu vzrostl z 52 % v roce 1990 na

81 % v roce 2007, přičemž ve stejném období klesl podíl na vývozu strojních zařízení z 18 % na 6 % (The Oxford Handbook of the Russian Economy 2013).

Sovětský svaz byl ještě na konci 80. let druhou největší ekonomikou světa, hned za USA. Po jeho rozpadu pak už samostatné Rusko prodělalo rozsáhlou a velmi dlouhou krizi a dnes je považováno za rozvojovou zemi. Většina sovětského industriálního potenciálu byla ztracena, přičemž se ruská ekonomika zaměřila primárně na těžbu a vývoz nerostných surovin. Ruská společnost obecně toto období vnímá velice negativně, zvláštní zášť pak většina lidí cítí k tehdejším politikům a jejich reformám, které v mnoha případech ještě prohlubovaly ekonomickou recesi (The Oxford Handbook of the Russian Economy, 2013).

2.4 Hospodářský růst Ruska po roce 1998

Rusko zažilo na přelomu tisíciletí nebyvalý ekonomický rozvoj, když v období mezi roky 1999-2008 rostlo HDP ročně v průměru o 6,8 %. Avšak v roce 2008 Rusko zasáhla světová hospodářská krize a HDP kleslo o 7,9 %, přičemž průmyslová výroba se propadla o 10,8 % (The Oxford Handbook of the Russian Economy, 2013).

Hospodářský vzestup Ruska je spojen s nástupem prezidenta Vladimira Putina k moci. Ten od svého zvolení v roce 2000 usiloval o upevnění moci a podařilo se mu přeměnit chaotickou ruskou demokracii na stát se silně autoritářskými prvky (Stöckl, 2010). Dokázal také obnovit velmocenské ambice Ruska, což je jeden z důvodů jeho vysoké popularity. Putin si dokázal za dobu své vlády vytvořit silný kult osobnosti a mnoho Rusů dává právě jemu hlavní zásluhu na rychlém hospodářském růstu na začátku nového tisíciletí. Objektivně je třeba říct, že hlavním faktorem tohoto růstu bylo zvýšení cen ropy, především po roce 2003. Nicméně je taky pravdou, že Putin zabezpečil politickou stabilitu v zemi, zlepšil institucionální zastřešení ruské ekonomiky a pustil se do boje proti korupci a daňovým únikům. Nebál se ani střetu s tzv. oligarchy, kteří se mu postavili na odpor. Například ruský oligarcha Michail Chodorkovskij byl v roce 2003 obviněn a uvězněn na 11 let za daňové úniky. Jeho ropná společnost Jukos, která měla zhruba 20% podíl na ruské těžbě ropy, pak byla pohlcena státem ovládanou ropnou společností Rosněfť (Stöckl, 2010).

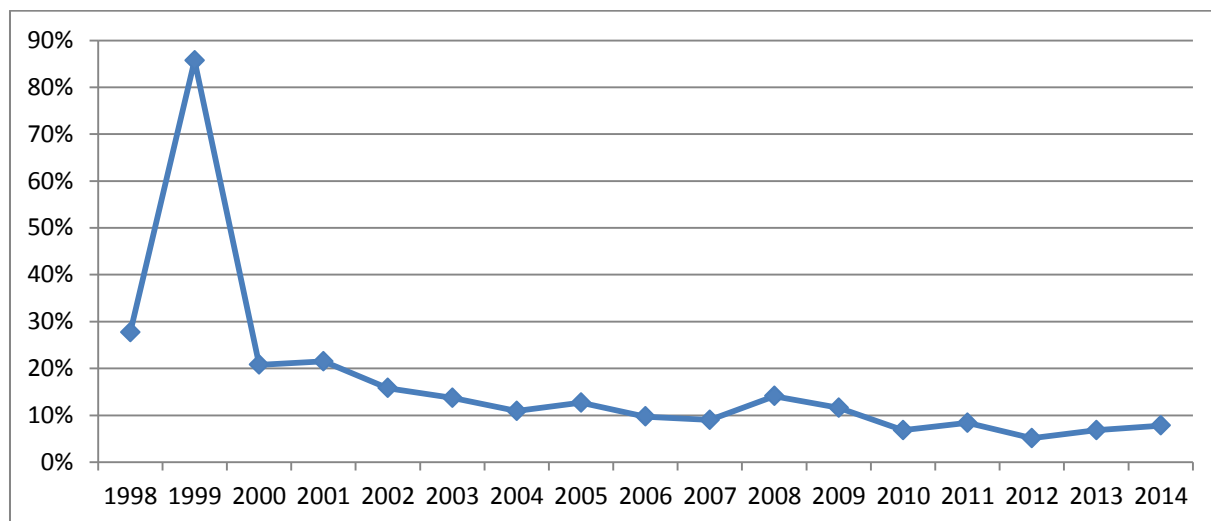
2.4.1 Měnová politika a inflace

Ještě v roce 1999 se cena ropy na světových trzích pohybovala kolem hodnoty 15 dolarů za barel. Po tomto roce ale začala růst, zvlášť po roce 2003. V roce 2005 už cena ropy překročila 65 dolarů za barel a rekordní hodnota 145 dolarů za barel byla pokořena v roce

2008 (Trading Economics, 2016). Tak strmý růst cen ropy vedl k velkému zvýšení exportních příjmů Ruska a k přílivu tzv. petrodolarů, což vyvolávalo tlak na zhodnocení rublu.

Hlavní cíl Centrální banky Ruské federace tedy byl zabránit rublu ve zhodnocování vůči jiným měnám. Toto opatření mělo dále posílit ruský export a konkurenceschopnost ruských výrobků. Díky devizovým intervencím Centrální banky ale vzrostlo množství peněz v oběhu, což vedlo k nárůstu inflace. Míra inflace v Rusku už tak byla velmi vysoká v důsledku finanční krize v roce 1998 a pod 20 % se dostala až v roce 2001. V roce 2006 klesla ruská inflace na 9,7 %, což je vůbec první jednociferná hodnota od rozpadu SSSR. Průměrná roční inflace Ruska mezi roky 2000-2008 činila přes 14 % (The World Bank, 2016).

Graf č. 2: Inflace v Rusku po roce 1998 (%)

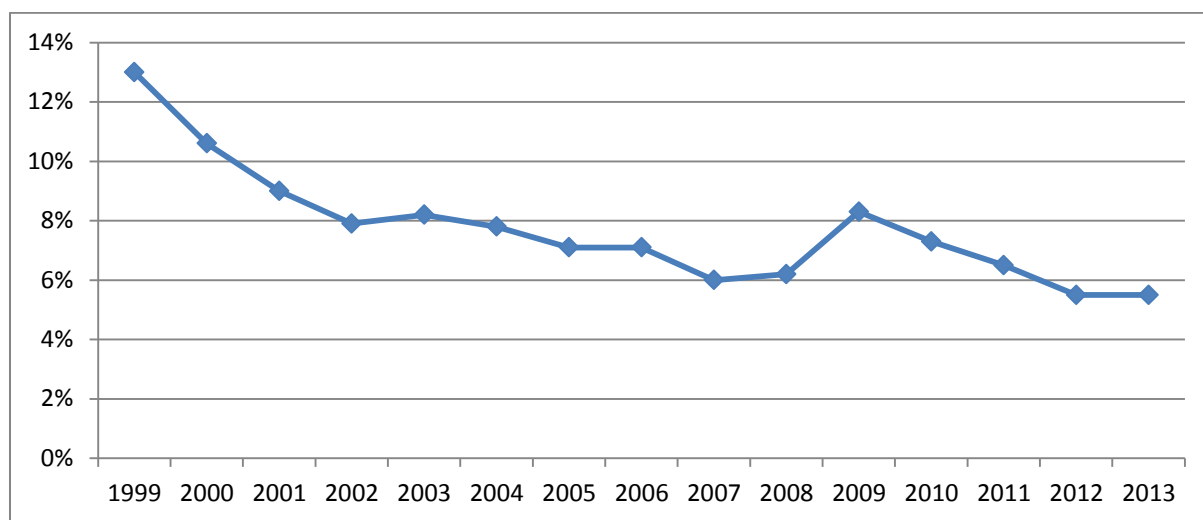

Zdroj: The World Bank, 2016, vlastní zpracování

2.4.2 Sociální dopady prudkého hospodářského růstu v Rusku

Ekonomický růst Ruska na začátku nového tisíciletí samozřejmě ovlivnil i sociální vývoj ve společnosti. Reálné mzdy se mezi roky 1999-2008 zvýšily o více než 280 %. Míra nezaměstnanosti v tomto období klesla o polovinu, když spadla z téměř 13 % v roce 1999 na 6,2 % v roce 2008. Také se velmi snížila míra chudoby, která klesla z 29 % v roce 1999 na 13 % v roce 2008 (Rosstat, 2015).

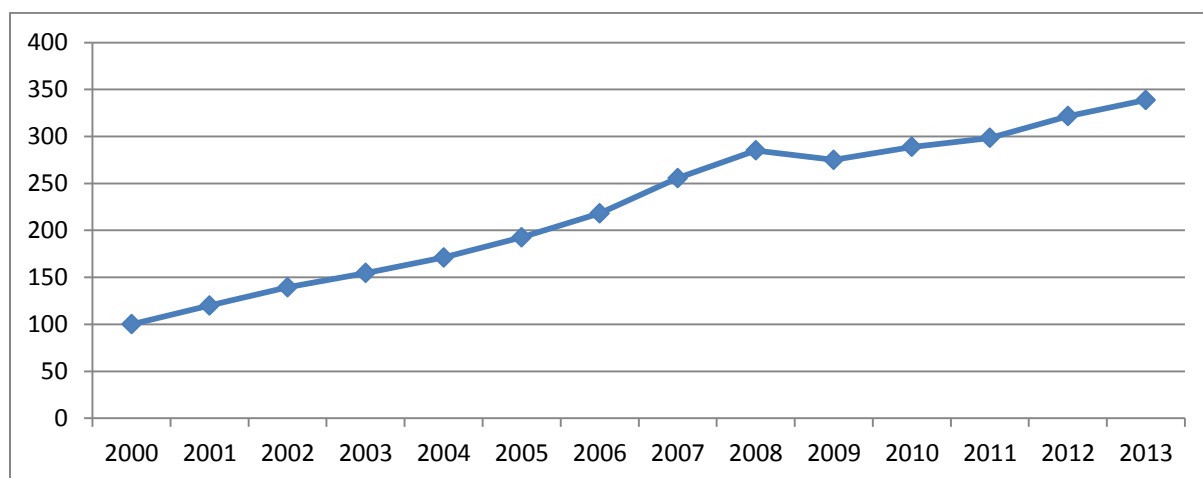
Graf č. 3: Vývoj nezaměstnanosti v Rusku od roku 1999 (%)

Zdroj: The World Bank, 2016, vlastní zpracování

Patrný je především strmý pokles nezaměstnanosti na počátku tisíciletí. S příchodem světové ekonomické krize pak nezaměstnanost vystoupala nad hranici 8 %, nicméně v dalších letech pravidelně klesala a v roce 2013 byla nezaměstnanost v Rusku na svém historickém minimu, tedy 5,5 %.

Graf č. 4: Vývoj reálných mezd v Rusku (2000=100)

Zdroj: Rosstat, vlastní zpracování

Reálné mzdy v Rusku rostly během celého sledovaného období s výjimkou krizového roku 2009. V roce 2013 vzrostly reálné mzdy v Rusku na hodnotu 340 % v porovnání s rokem 2000.

I přes pozitivní vývoj těchto ukazatelů však je třeba konstatovat, že obrovská příjmová nerovnost v Rusku přetrvává. To je způsobeno především úzkou vrstvou nejbohatších lidí v Rusku, která disponuje obrovským majetkem. 10 % nejbohatších lidí v Rusku vlastní 85 % veškerého ruského majetku. Žádná jiná země na světě netrpí tak vysokými nerovnostmi. Zásadním problémem v tomto ohledu také je, že podíl na majetku těchto 10 % nejbohatších se stále zvyšuje.

Tabulka č. 1: Podíl nejbohatších 10 % populace na celkovém majetku v dané zemi (%)

	Podíl nejbohatších 10 %		
	2000	2007	2014
Rusko	77,1	75,4	84,8
Čína	48,6	56,1	64
Česká republika	62,7	59,3	67,3
Japonsko	51	49,4	48,5
Norsko	67	65,5	65,8
USA	74,6	74,8	74,6
Brazílie	69,4	68,8	73,3

Zdroj: Credit Suisse AG, 2014, vlastní zpracování

Credit Suisse AG (2014) rozděluje jednotlivé země do 4 kategorií podle nerovností:

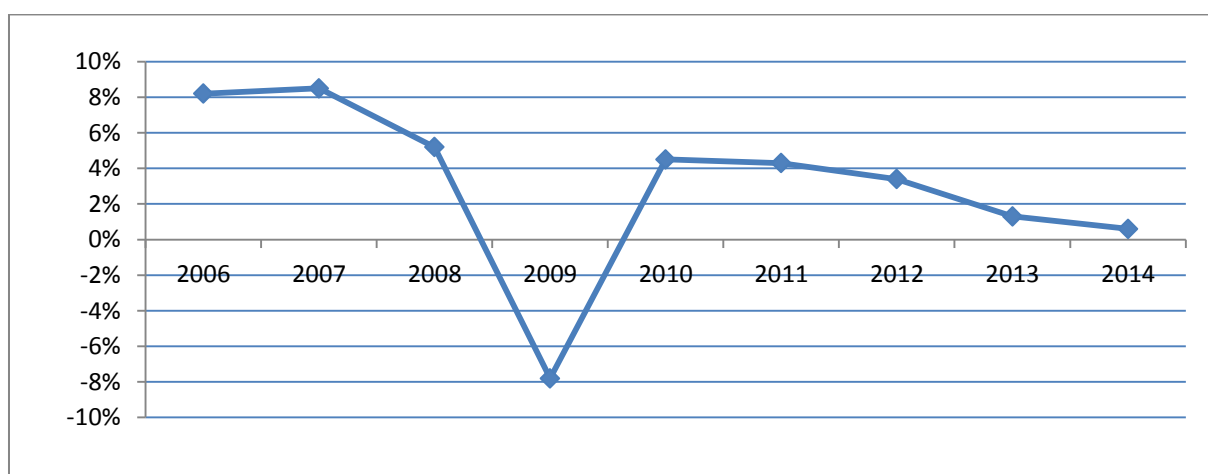
- velmi vysoká nerovnost (10 % nejbohatších vlastní přes 70 % majetku)
- vysoká nerovnost (10 % nejbohatších vlastní přes 60 % majetku)
- střední nerovnost (10 % nejbohatších vlastní přes 50 % majetku)
- nízká nerovnost (10 % nejbohatších vlastní méně než 50 % majetku)

Rusko také trpí nemalými regionálními disparitami, které jsou stále prohlubovány energetickým sektorem. V regionech zaměřených na těžbu a zpracování nerostných surovin bývá průměrná mzda až o třetinu vyšší, než ve zbytku země. Čtyři z pěti nejbohatších regionů v Rusku jsou centrem produkce ropy a zemního plynu (PBS, 2014).

2.5 Ruská ekonomika po finanční krizi v roce 2008

Světová finanční krize v roce 2008 zasáhla ruskou ekonomiku velmi silně, především v podobě globálního poklesu poptávky a s tím souvisejícího pádu cen ropy. Ještě v červenci 2008 cena ropy přesahovala 140 dolarů za barel, v lednu 2009 pak klesla na 40 dolarů za barel (Trading economics, 2016). Takto značný propad cen ropy vedl ke snížení exportních příjmů Ruska a poprvé od roku 1999 také k rozpočtovému deficitu, konkrétně 4 % HDP (OECD, 2016). Po úspěšné dekádě vysokého ekonomického růstu přišel v roce 2009 také strmý pád HDP o 7,9 % a průmyslová výroba se propadla o více než 10 %.

Graf č. 5: Růst HDP Ruska od roku 2006

Zdroj: The World Bank, 2016, vlastní zpracování

Z grafu č. 5 je patrný vysoký růst ruské ekonomiky v předkrizovém období, v roce 2008 se pak HDP Ruska silně propadlo. V následujících letech přišlo jisté oživení, nicméně růst ekonomiky se postupně zpomaloval a v roce 2014 rostlo HDP Ruska jen o 0,6 %.

Obrázek č. 1: Vývoj cen ropy na světových trzích (USD/barel)

Zdroj: Trading Economics, 2016

Z obrázku č. 1 je patrný velký nárůst cen ropy v roce 2008, kdy ceny ropy přesahovaly hodnotu 140 USD/barel. Následoval strmý propad až k hodnotě 40 USD za barel v roce 2009. V dalších letech přišel opět růst cen ropy, nicméně k historicky nejvyšším hodnotám z roku 2008 se ceny této komodity ani nepřiblížily. V druhé polovině roku 2014 pak začaly ceny ropy opět klesat a začátkem roku 2016 se propadly až k hranici 30 USD/barel.

Centrální banka musela sáhnout k devizovým intervencím, neboť pád ruské ekonomiky vyvolával tlak na znehodnocení rublu. Díky těmto intervencím se zmenšily devizové rezervy Ruska o 200 miliard dolarů na celkových 409 miliard dolarů, tedy téměř o třetinu (Aslund et al., 2010).

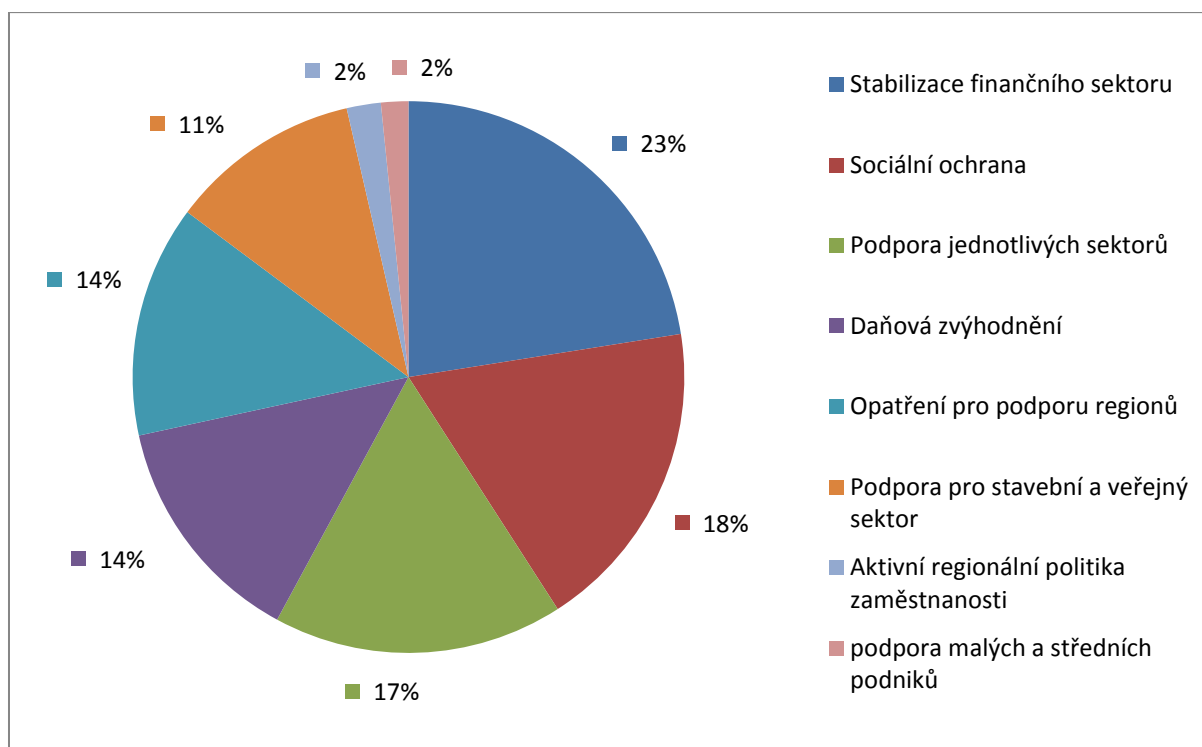
V důsledku krize se také snížila životní úroveň ruských obyvatel. Poprvé za 10 let se v Rusku výrazněji zvýšila nezaměstnanost, konkrétně z 6,2 % v roce 2008 na 8,3 % v roce 2009. V roce 2009 se také propadly reálné příjmy obyvatel a inflace se držela na vysoké hodnotě kolem 9 % (The World Bank, 2016). V souvislosti s tímto negativním vývojem zažilo Rusko vlnu protestních akcí a demonstrací, ve kterých obyvatelé vyjadřovali svůj nesouhlas vůči ztrátě pracovních míst a snižování mezd. Největší dopad měla krize na pracovníky v soukromém sektoru, především v průmyslu, zatímco lidé zaměstnaní v sektoru služeb příliš ztrátu pracovních míst nepocítili.

Klíčovou roli v protikrizové strategii sehrál stabilizační fond Ruské federace. Tento fond byl zřízen v roce 2004 právě za účelem stabilizovat ruskou ekonomiku v případě krizové situace. Hlavní příjmy do tohoto fondu plynuly z exportu nerostných surovin a i za svou krátkou existenci se v něm podařilo nashromáždit velké množství prostředků, téměř 160

miliard dolarů. Stabilizační fond zajišťuje podporu státním financím a slouží také k financování investičních programů (Faltejsek et al., 2012).

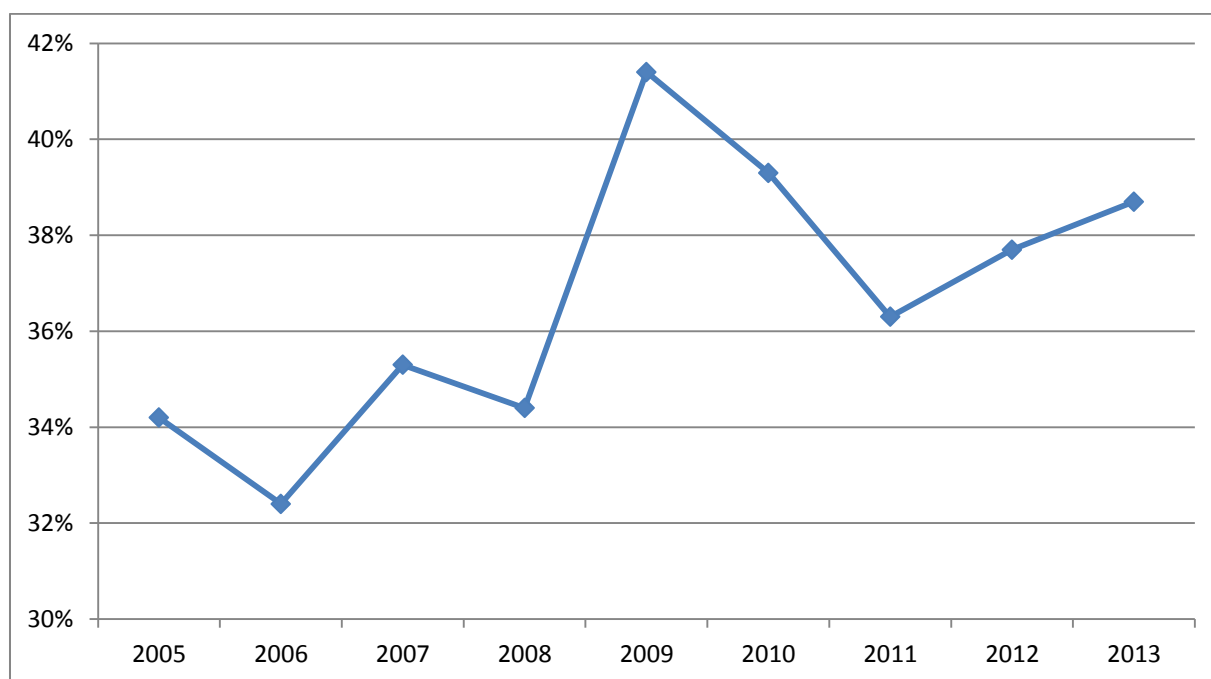
Ruská vláda připravila v roce 2009 velký stimulační balíček v hodnotě přes 62 miliard dolarů, který měl zmírnit dopady krize. Jeho největší část byla použita na stabilizaci finančního sektoru a zvýšení sociálních benefitů, především zvýšení podpor v nezaměstnanosti, zvýšení důchodů a podobně. Ruská vláda se také snažila vytvářet nová pracovní místa, například daňovými výhodami pro zaměstnavatele. Přes 80 % prostředků alokovaných na regionální programy zaměstnanosti pak byla využita na veřejné práce. Toto opatření mělo zajistit alespoň krátkodobé zvýšení zaměstnanosti s následným přezarováním pracovníků do stálých zaměstnání. Třetí největší částí stimulačního balíčku byla podpora různých sektorů ekonomiky, jako například dopravu, automobilový průmysl, zemědělství nebo lesnictví (G20, 2010).

Graf č. 6: Složení stimulačního balíčku v roce 2009

Zdroj: G20, 2010, vlastní zpracování

Graf č. 7: Vývoj veřejných výdajů v Rusku (% HDP)

Zdroj: OECD, 2016, vlastní zpracování

Z grafu č. 7 je jasně patrný velký nárůst veřejných výdajů právě ve spojitosti se stimulačním balíčkem přijatým v roce 2009.

Dopad finanční krize na ruskou ekonomiku byl zřejmě nejsilnější ze všech zemí G-20. Protikrizovou politiku Ruska však můžeme hodnotit jako účinnou. Vláda dokázala pomocí půjček zabránit pádu bankovního sektoru a centrální banka mohla díky velkým devizovým rezervám, nashromážděných v době ekonomického růstu, zabránit znehodnocení rublu. Pomocí veřejných výdajů se pak ruská vláda snažila podpořit domácí poptávku, zmírnit sociální dopady krize a podpořit významné podniky.

2.5.1 Aktuální stav ruské ekonomiky

Po krizovém roce 2009 se stav ruské ekonomiky zlepšil a v roce 2010 rostla tempem 4,5 % HDP. Růst se však v dalších letech zpomaloval a v roce 2014 klesl pod 1 % HDP. V roce 2015 se pak podle předběžných odhadů propadlo HDP o 3,7 % (Rosstat, 2016) a ruská ekonomika tak znovu upadá do krize.

Příčinu tohoto vývoje můžeme do značné míry hledat v pádu cen ropy. Ještě v roce 2015 se ropa průměrně prodávala za 85 dolarů za barel, momentální cena se pohybuje na hranici 33 dolarů za barel. Podle odhadů se navíc zdá, že v dohledné době zvýšení cen ropy nehrozí. Důvodem tohoto poklesu je převis nabídky nad poptávkou po této surovině

(E15, 2016). Prudké zvýšení nabídky ropy pak bylo způsobeno zapojením nových nalezišť, především pak frakování, tedy těžba ropy a zemního plynu z břidlice.

Dramatický pokles cen ropy také vyvolal tlak na pokles rublu, který od začátku roku poklesl už o 13 %. *„Pokud ceny ropy budou dále klesat, můžeme brzy vidět ruskou měnu na hodnotě 80 rublů za dolar. Možná dokonce na slabší úrovni. Ale na druhou stranu, pokud se ceny ropy udrží v rozmezí 25 až 30 dolarů za barel, směnný kurz rublu se stabilizuje poblíž současné úrovně.“* (ČT24, 2016)

Ekonomickou situaci navíc ztěžují sankce, které byly na Rusko uvaleny ze strany EU a USA po anexi Krymu. Nejdřív byly sankce namířeny proti jednotlivým osobám v podobě zákazu cestování do určitých zemí a zmražení jejich aktiv. Později pak byly uvalovány sankce na celé sektory ruské ekonomiky, konkrétně na armádní, energetický a finanční. Rusko poté odpovědělo odvetnými opatřeními, když byl zakázán import potravin ze zemí, které sankcionovaly Rusko v první řadě.

The World Bank uvádí tři hlavní dopady sankcí na ruskou ekonomiku:

- sankce způsobily masivní odliv kapitálu, který zapříčinil depreciaci rublu,
- sankce proti finančnímu sektoru znemožnily některým ruským bankám a podnikům přístup na mezinárodní finanční trhy a pro jiné zase učinily zahraniční půjčky příliš drahé,
- sankce dále prohloubily nejistotu budoucího vývoje, čímž oslabily domácí poptávku a způsobily odklad plánovaných soukromých investic na pozdější období.

Odliv kapitálu společně s nízkou cenou ropy způsobil velký tlak na depreciaci rublu, jehož kurz byl během posledních let značně nestabilní. Z obrázku č. 2 je patrná silná depreciace rublu na přelomu let 2014 a 2015, když se ruská měna propadla z hodnoty 34 rublů za dolar v červenci 2014 na 73 rublů za dolar v prosinci 2014. 21. ledna 2016 se pak rubl propadl na dosud nejnižší úroveň, konkrétně 84 rublů za dolar.

Obrázek č. 2: Kurz rublu vůči dolaru

Zdroj: Kurzy.cz, 2016

Depreciace rublu zapříčinila zdražení importovaného zboží a omezila už tak nízkou domácí poptávku. Zvláště problematické je zdražení cen potravin, které je ještě podpořeno ruskými odvetnými sankcemi na dovoz potravinářských výrobků.

Tabulka č. 2: Nárůst celkové a potravinové inflace vůči stejnému období minulého roku (%)

	Leden 2015	Leden 2016
Inflace	15%	9,8%
Potravinová inflace	21,8%	9,2%
Obiloviny a luštěniny	44,9%	7,7%
Maso a drůbež	24%	0,9%
Ryby a mořské plody	25,8%	14,6%
Mléko a mléčné výrobky	15,8%	9,9%
Ovoce a zelenina	40,7%	2%

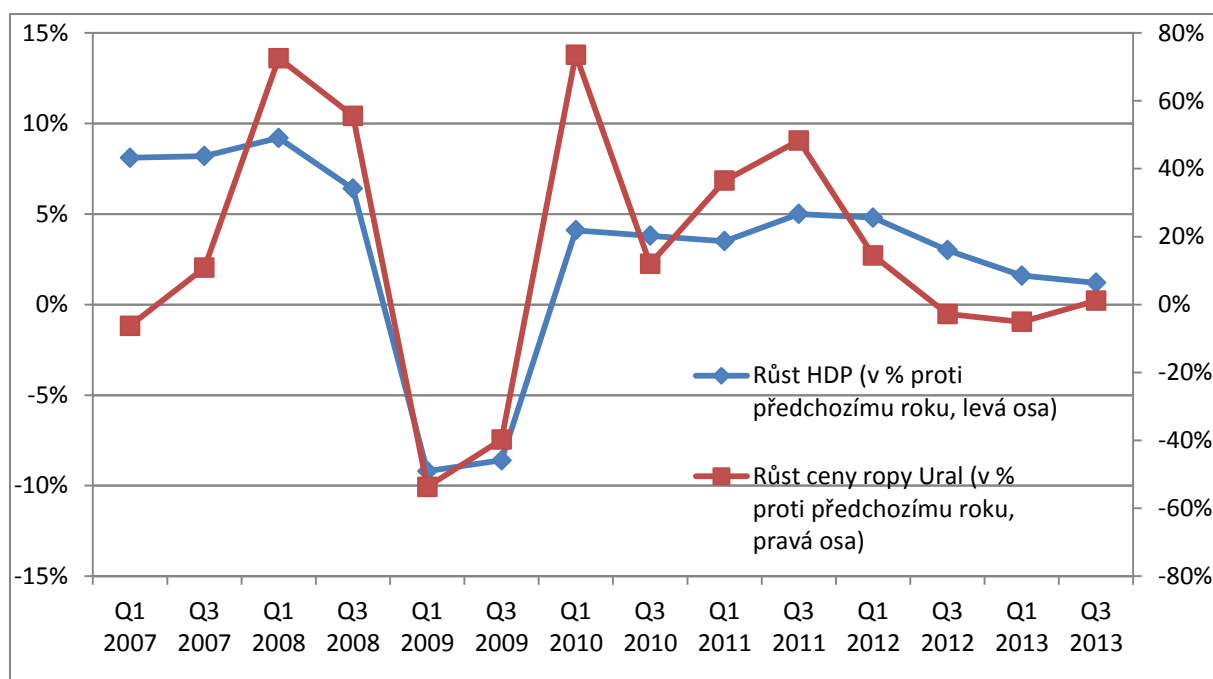
Zdroj: Rosstat, 2016, vlastní zpracování

Sankce proti energetickému sektoru zabraňují velkým ruským společnostem zabývajících se těžbou ropy a zemního plynu v přístupu na mezinárodní finanční trhy, čímž se je snaží odříznout od zdroje financí pro nové investiční aktivity. Tyto sankce také zakazují obchodovat s technologiemi, které by mohly podpořit ruské snahy o těžbu ropy z hlubokomořských vrtů a v Arktidě. Efekt sankcí proti energetickému sektoru se ovšem zatím neprojevil a ruský export ropy se v roce 2015 zvýšil o 9,4 % (Rosstat, 2016).

Očekává se, že sankce spolu s nízkou cenou ropy budou ruské ekonomice nadále bránit v růstu. Podle předpovědi OECD se ruská ekonomika dočká kladného růstu HDP až v roce 2017, konkrétně 1,6 % (OECD, 2016).

Ruská vláda už připravila protikrizový plán, ve kterém počítá s podporou některých ekonomických odvětví a také s výdaji na snížení sociálního napětí vyvolaného obtížnou ekonomickou situací. Celkově by tato opatření měla vyjít na přibližně 5,5 miliard dolarů (ČT24, 2016).

Graf č. 8: Vliv ceny ropy na růst ruské ekonomiky

Zdroj: OECD, 2016, vlastní zpracování

Ruská ekonomika po poměrně rychlém zotavení z globální finanční krize v roce 2008 opět zažívá ekonomickou recesi. Z grafu č. 8 si můžeme povšimnout, že výkyvy ruské ekonomiky prakticky kopírují výkyvy cen ropy na světových trzích. Závislost Ruska na příjmech z exportu nerostných surovin se tedy zdá být značná a je velmi pravděpodobné, že cena ropy bude určovat další vývoj ekonomiky.

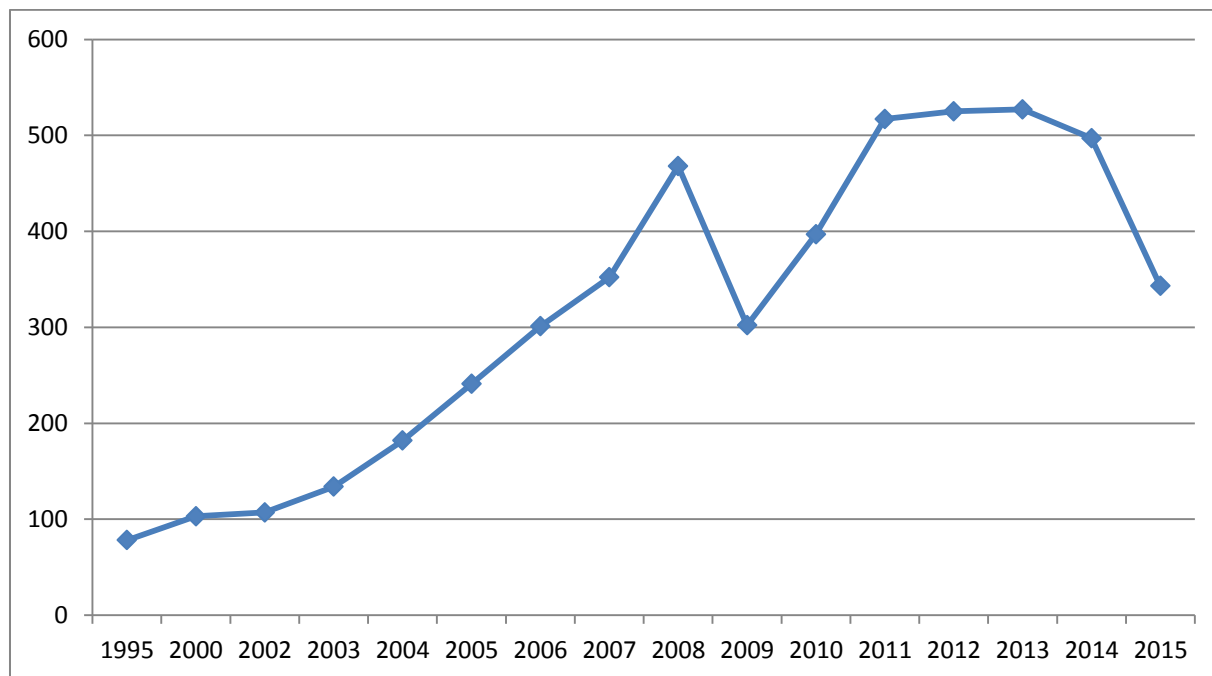
3 Význam nerostných surovin pro ruskou ekonomiku

Jak již bylo několikrát zmíněno, ruská ekonomika je do značné míry závislá na exportu nerostných surovin, především pak ropy a zemního plynu. Vývoz energetických surovin byl klíčovou součástí ekonomiky už od dob SSSR, obzvláště od 70. let minulého století, kdy začala těžba na nových nalezištích ropy na západní Sibiři. Rusko je největším světovým exportérem zemního plynu a druhým největším exportérem ropy, hned za Saudskou Arábií.

3.1 Zahraniční obchod Ruska

Ruská ekonomika je silně pro-exportně orientovaná a hodnota vývozu pravidelně převažuje hodnotu dovozu. V roce 2014 byla hodnota exportu rovna 26,7 % ruského HDP. Největší pád zažil ruský export v roce 2009, kdy se příjmy z vývozu snížily z 468 miliard dolarů v roce 2008 na 302 miliard dolarů v roce 2009, tedy propadl o 35,5 %. Další významný pokles exportních příjmů zaznamenává Rusko právě teď, neboť hodnota exportu se v roce 2015 propadla o 31% (Rosstat, 2016).

Graf č. 9: Vývoj ruského exportu (miliardy USD)

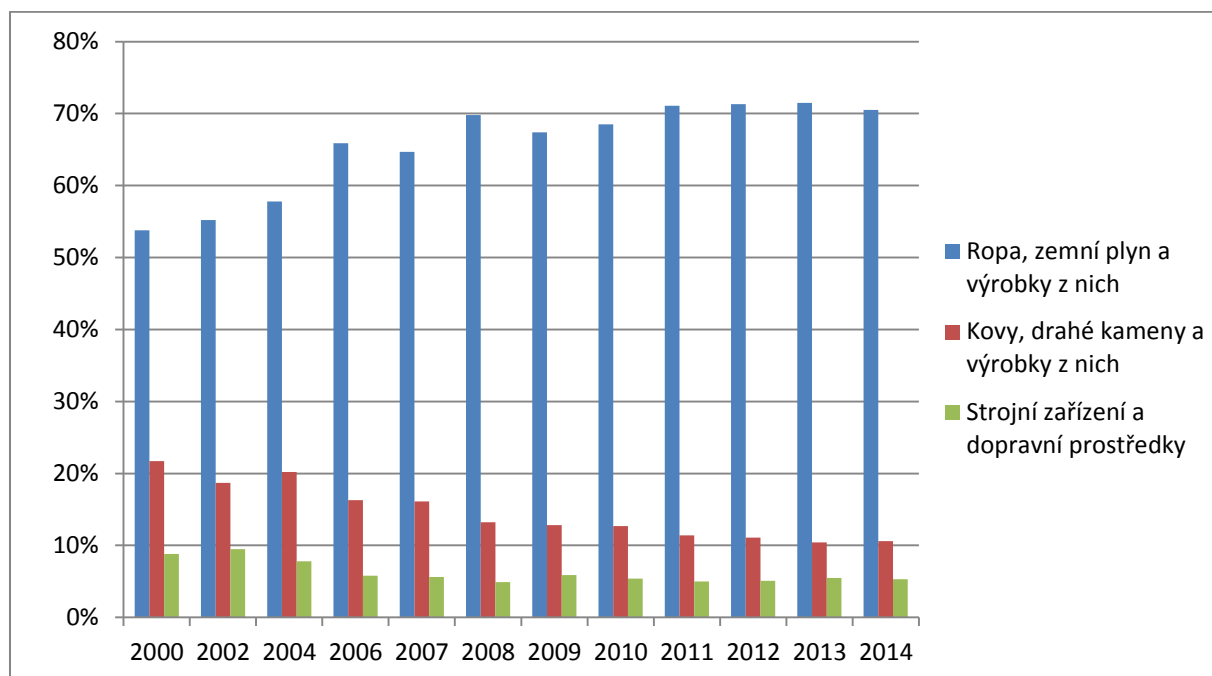

Zdroj: Rosstat, 2016, vlastní zpracování

Z grafu č. 9 je patrný strmý nárůst exportních příjmů po roce 2002, kdy také rychlým tempem rostla cena ropy na světových trzích. Propady ruského exportu jsou pak spojeny především s poklesem ceny této suroviny. Jak již bylo naznačeno, export má enormní vliv na

výkon celé ruské ekonomiky. Hlavní slabinou ruského exportu je jeho malá diverzifikace, což platí i o ruské ekonomice jako celku. Poklesy cen nerostných surovin na světových trzích pak mají pro ruskou ekonomiku fatální následky.

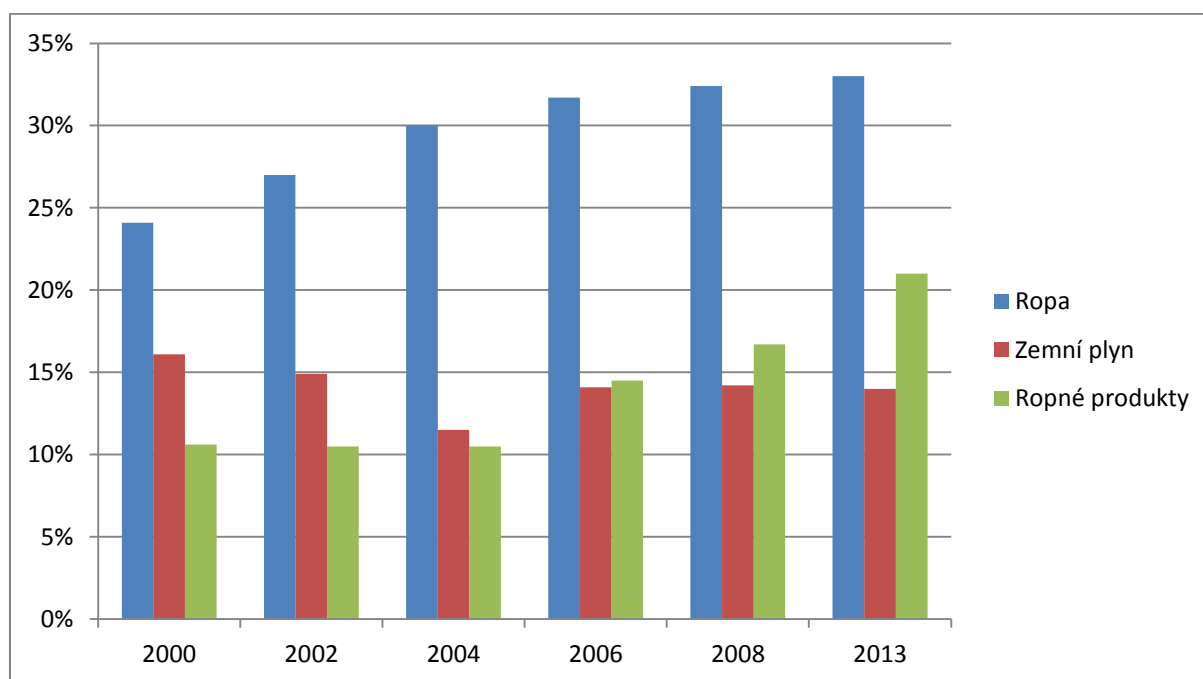
Graf č. 10: Hlavní vývozní položky Ruska v letech 2000-2014 (% celkového exportu)

Zdroj: Rosstat, 2015, vlastní zpracování

Především do roku 2007 můžeme na struktuře ruského exportu sledovat rostoucí procentuální zastoupení ropy a zemního plynu. Tato kategorie zahrnuje i výrobky z těchto surovin, export surové ropy a zemního plynu pak v roce 2014 tvořil 42 % hodnoty ruského exportu. Podíl kovů a drahých kamenů na exportu Ruska se mezi roky 2004 a 2014 snížil na polovinu a poměrně výrazně také klesnul vývoz strojních zařízení, jejichž podíl na celkovém ruském exportu se v posledních letech pohybuje kolem 5 %.

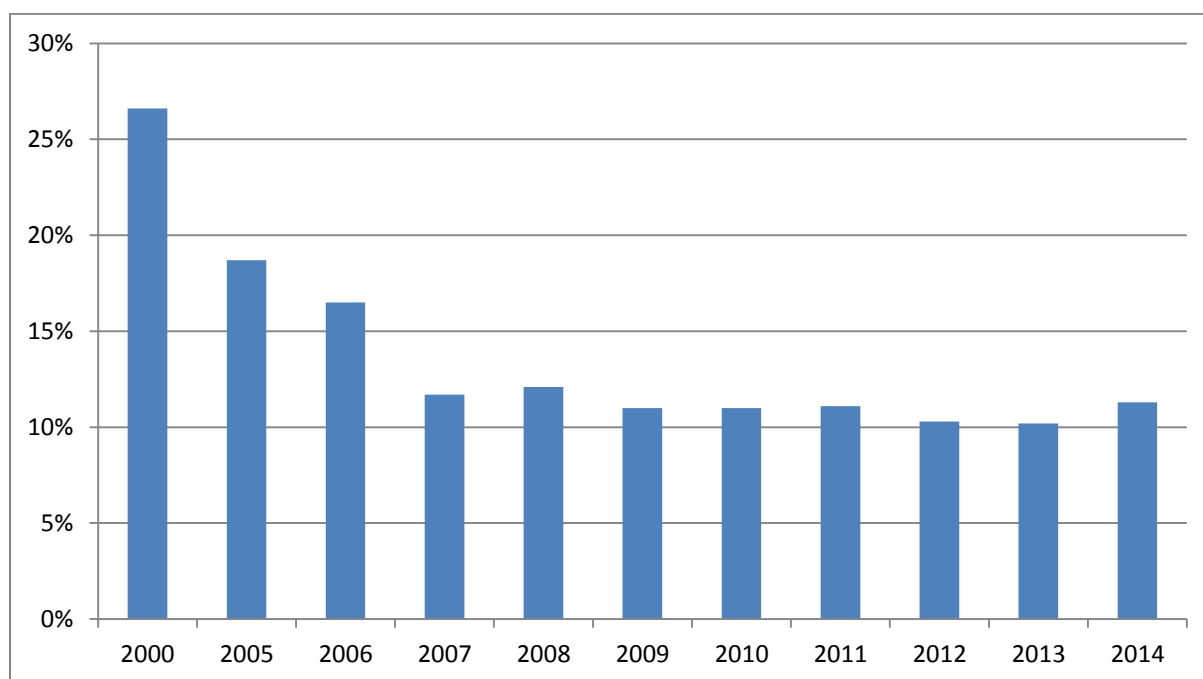
Graf č. 11: Podíl jednotlivých částí energetického vývozu na celkovém exportu (%)

Zdroj: Prikhodko, 2009, EIA, 2014, vlastní zpracování

I když se ruský export vyznačuje poměrně malou mírou diverzifikace, bylo by zavádějící tvrdit, že se Rusko tento stav nesnaží změnit. Pokud rozebereme export energetických surovin, tak zjistíme, že poměrně rychle roste procentuální zastoupení zpracovaných ropných produktů s přidanou hodnotou, což můžeme označit za jistou formu diverzifikace. Podíl ropných produktů na celkovém exportu Ruska se zvýšil z 10 % v roce 2000 na 21 % v roce 2013. Poměrně rychle rostl také podíl surové ropy na celkovém exportu Ruska, zatímco význam zemního plynu mírně klesal a v roce 2013 bylo jeho zastoupení na celkovém ruském vývozu 14 %.

Graf č. 12: Čistý export Ruska (% HDP)

Zdroj: Rosstat, 2015, vlastní zpracování

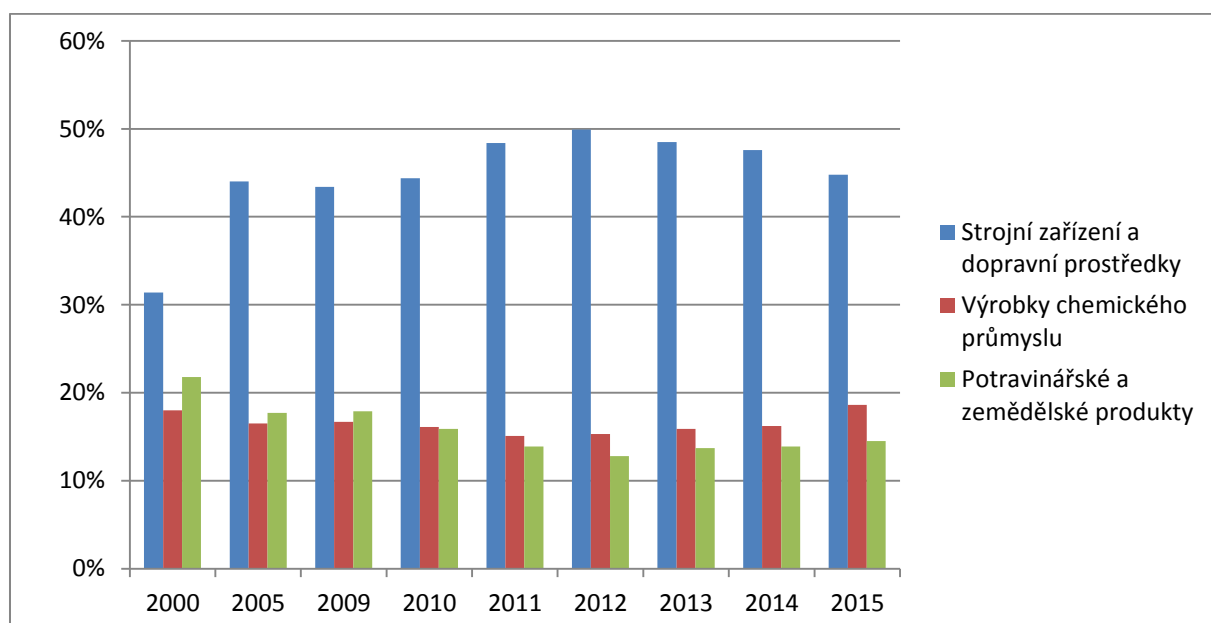
Z grafu č. 12 můžeme pozorovat velmi vysoký podíl čistého exportu na HDP v prvních letech nového tisíciletí, kdy ruská ekonomika vkročila do velmi úspěšné dekády růstu. Postupně se pak podíl čistého exportu na HDP snižoval a po roce 2007 se ustálil na hodnotě kolem 11 % HDP. Tento relativní pokles byl způsoben prudkým nárůstem importu do Ruska. Prudké zvyšování reálných mezd po roce 2000 podpořilo domácí poptávku a tím se také zvýšilo množství importovaného zboží. Mezi roky 2005 a 2008 se import do Ruska zvýšil o 270 %.

Tabulka č. 3: Ruský export a import (miliardy USD)

	Export	Import	Čistý export
2000	103	34	69
2005	242	99	143
2007	352	200	152
2008	468	267	201
2009	302	167	134
2010	397	229	168
2011	517	306	211
2012	525	317	207
2013	527	315	212
2014	470	286	184
2015	343	182	161

Zdroj: Rosstat, 2016, vlastní zpracování

Graf č. 13: Hlavní dovozní položky Ruska v letech 2000-2014 (% celkového importu)

Zdroj: Rosstat, 2016, vlastní zpracování

3.2 Holandská nemoc v Rusku

Pojem holandská nemoc popisuje ekonomický jev, při kterém zvýšení příjmů z exportu vede ke snížení průmyslové výroby. Vysoké příjmy z exportu nerostných surovin implikují nárůst poptávky po měně dané země, což vyvíjí tlak na zhodnocení měny. Průmyslové výrobky pak ztrácí svou konkurenceschopnost na globálním trhu a domácí průmysl celkově je postupně nahrazován relativně levným importem. Ekonomika dané země se tedy postupem času stává stále méně diverzifikovanou a stále více závislou na exportu nerostných surovin. Holandská nemoc se projevuje ve 4 hlavních symptomech (Oomes a Kolcheva, 2007):

- reálné zhodnocení domácí měny,
- pokles výrobního sektoru,
- růst reálných mezd,
- růst sektoru služeb.

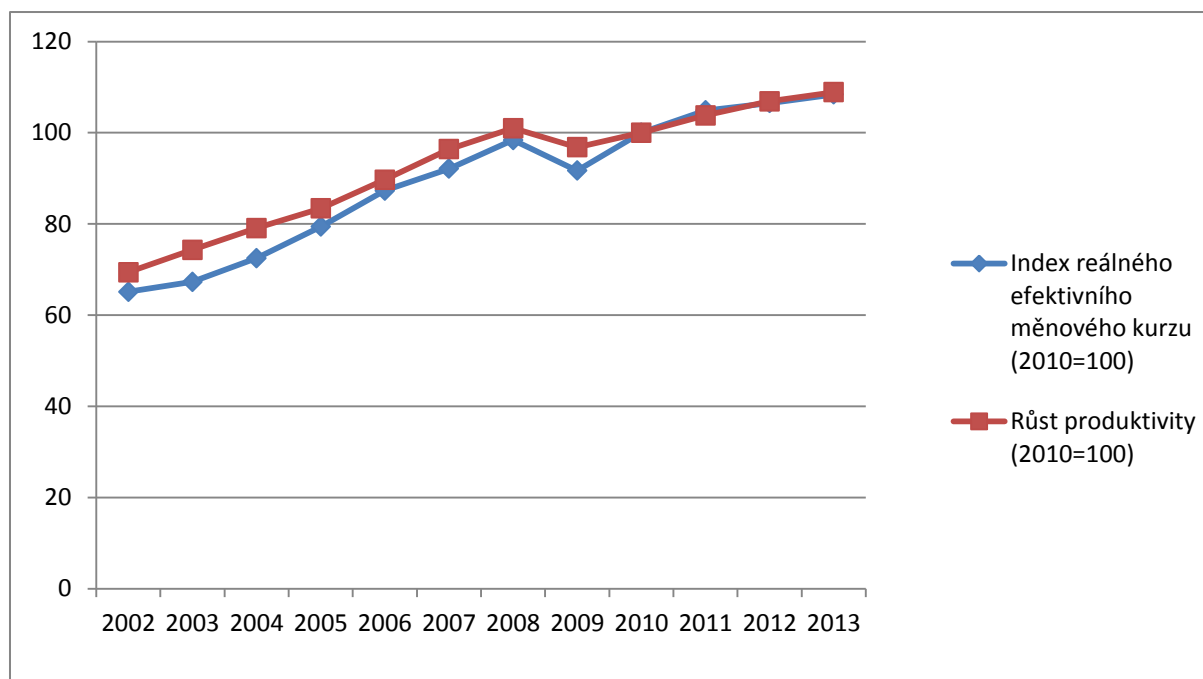
V následujících subkapitolách si rozebereme jednotlivé symptomy a uvedeme je do souvislosti s vývojem ruské ekonomiky.

3.2.1 Reálné zhodnocení domácí měny

Podle definice by v zemích trpících holandskou nemocí mělo probíhat zhodnocování měny způsobené vysokými příjmy z exportu nerostných surovin. Pro ověření tohoto předpokladu použijeme index reálného efektivního měnového kurzu.

Reálný efektivní měnový kurz měří hodnotu domácí měny proti váženému průměru vybraných zahraničních měn. Váhy jednotlivým měnám jsou přikládány podle podílu na obratu zahraničního obchodu jednotlivých zemí uvnitř měřeného indexu. Výsledná hodnota je pak očištěna o inflaci. Růst indexu reálného efektivního měnového kurzu pak signalizuje snižování konkurenceschopnosti dané země a naopak jeho pokles ukazuje na zvyšování konkurenceschopnosti vůči ostatním zemím (ČNB, 2015).

Graf č. 14: Vývoj indexu reálného efektivního měnového kurzu a růst produktivity v Rusku

Zdroj: The World Bank, 2016, Rosstat, 2015, vlastní zpracování

Z grafu č. 14 můžeme pozorovat, že rubl po roce 2002 opravdu aprecioval. Diskutabilní je ovšem důvod tohoto zhodnocení. Například Mironov a Petronevich (2015) uvádí, že zhodnocení rublu je taženo především vysokými příjmy z exportu nerostných surovin. Jiní autoři, jako například Oomes a Kalcheva (2007), pak považují za důvod apreciacie Balassa-Samuelsonův efekt.

Balassa-Samuelsonův efekt popisuje příčinu zhodnocení reálného měnového kurzu v rychle rostoucích ekonomikách. V těchto ekonomikách totiž dochází k rychlému růstu

produktivity, přičemž také rostou reálné mzdy. Růst reálných mezd v ekonomice je podle tohoto modelu většinou tažen nárůstem mezd ve výrobním sektoru, kde je zvýšení produktivity nejrychlejší a následně se přelévá do ostatních sektorů ekonomiky. Růst reálných mezd pak podpoří domácí poptávku, což vytvoří tlak na růst cenové hladiny a zhodnocení reálného měnového kurzu. To je také důvod, proč pozorujeme poměrně vysokou míru inflace u rozvíjejících se ekonomik v porovnání s relativně pomaleji rostoucími vyspělými ekonomikami. U rozvíjejících se ekonomik také často dochází k rychlejšímu zvyšování produktivity v porovnání s obchodními partnery, což také způsobuje zhodnocení reálného měnového kurzu. Balassa-Samuelsonův efekt byl pozorován u většiny tranzitivních ekonomik a také například u tzv. asijských tygrů.

Z grafu č. 14 je patrné, že reálný měnový kurz rublu aprecioval společně s růstem produktivity, což je zcela v souladu s Balassa-Samuelsonovým modelem.

3.2.2 Pokles výrobního sektoru a růst sektoru služeb

Podle modelu holandské nemoci je pokles výrobního sektoru vysvětlován výdajovým a realokačním efektem.

K výdajovému efektu dochází, když vysoké příjmy z prodeje ropy tlačí vzhůru mzdy v ropném sektoru, čímž se zvyšuje domácí poptávka. Zvýší se tedy i poptávka po službách a jejich cena poroste, zatímco ceny ropy a většiny průmyslových výrobků jsou determinovány na mezinárodním trhu a jejich cena tudíž není ovlivněna. Zvýšená cena služeb pak vede i ke zvýšení mezd v tomto sektoru a při fungující mobilitě pracovní síly i k odlivu pracovníků z výrobního a ropného sektoru do sektoru služeb. Aby firmy v ropném a výrobním sektoru zabránily odlivu pracovníků, jsou nuceny také zvyšovat mzdy. Ceny v těchto sektorech jsou ovšem fixní, tudíž zvyšování mezd povede ke snížení zisku. Výsledkem je, že firmy v ropném a výrobním sektoru nejsou schopny udržet stávající počet zaměstnanců při zvýšených mzdách, což povede ke snížení produkce (Oomes a Kolcheva, 2007)

Realokační efekt popisuje situaci, kdy vysoké příjmy z exportu ropy vyvolají zvýšenou poptávku po pracovní síle a kapitálu v ropném sektoru. Zvýší se mzdy v ropném sektoru, což způsobí odliv pracovníků z výrobního sektoru a sektoru služeb. Dochází tedy ke zvýšení produkce ropného sektoru a poklesu produkce v ostatních ekonomických sektorech (Oomes a Kolcheva, 2007).

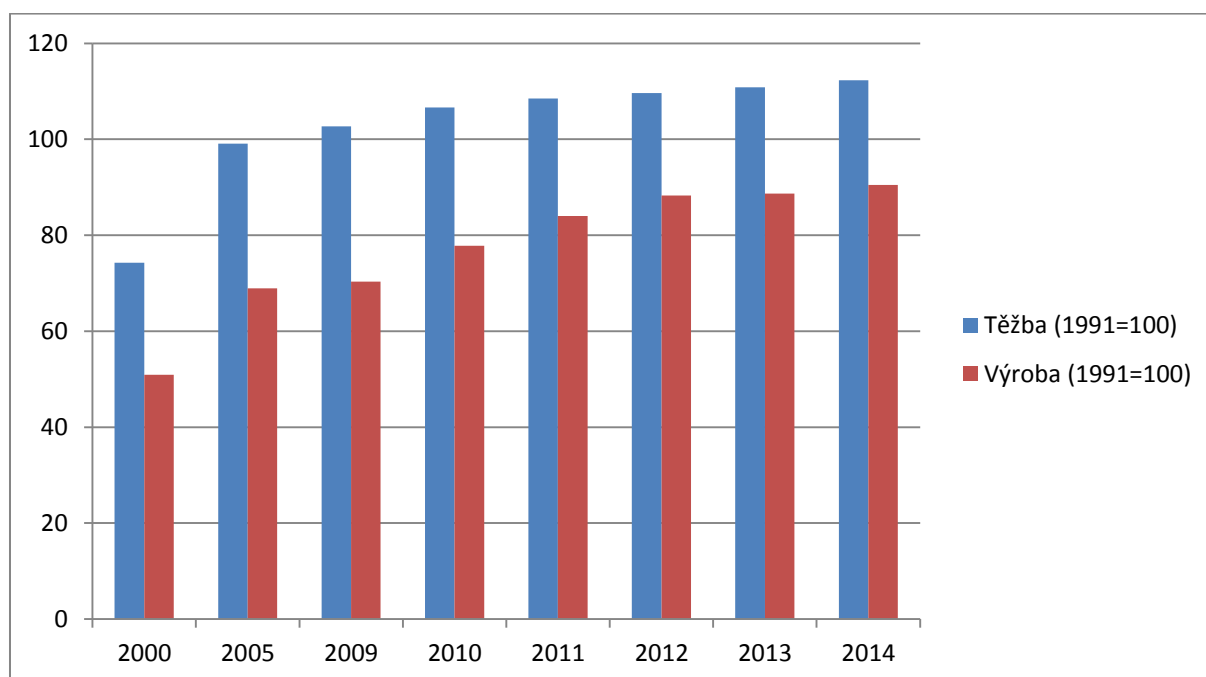
Tabulka č. 4: Shrnutí dopadů výdajového a realokačního efektu

	Výstup	Zaměstnanost	Mzdy	Ceny
Výdajový efekt				
Energetický sektor	-	-	+	Fixní
Výroba	-	-	+	Fixní
Služby	+	+	+	+
Realokační efekt				
Energetický sektor	+	+	+	Fixní
Výroba	-	-	+	Fixní
Služby	-	-	+	+
Kombinovaný efekt				
Energetický sektor	Neurčeno	Neurčeno	+	Fixní
Výroba	-	-	+	Fixní
Služby	Neurčeno	Neurčeno	+	+

Zdroj: Oomes a Kolcheva, 2007

Nyní tedy analyzujeme vybrané ukazatele ruské ekonomiky a porovnáme je s výše zmíněným teoretickým modelem.

Graf č. 15: Růst těžebního a výrobního sektoru v Rusku

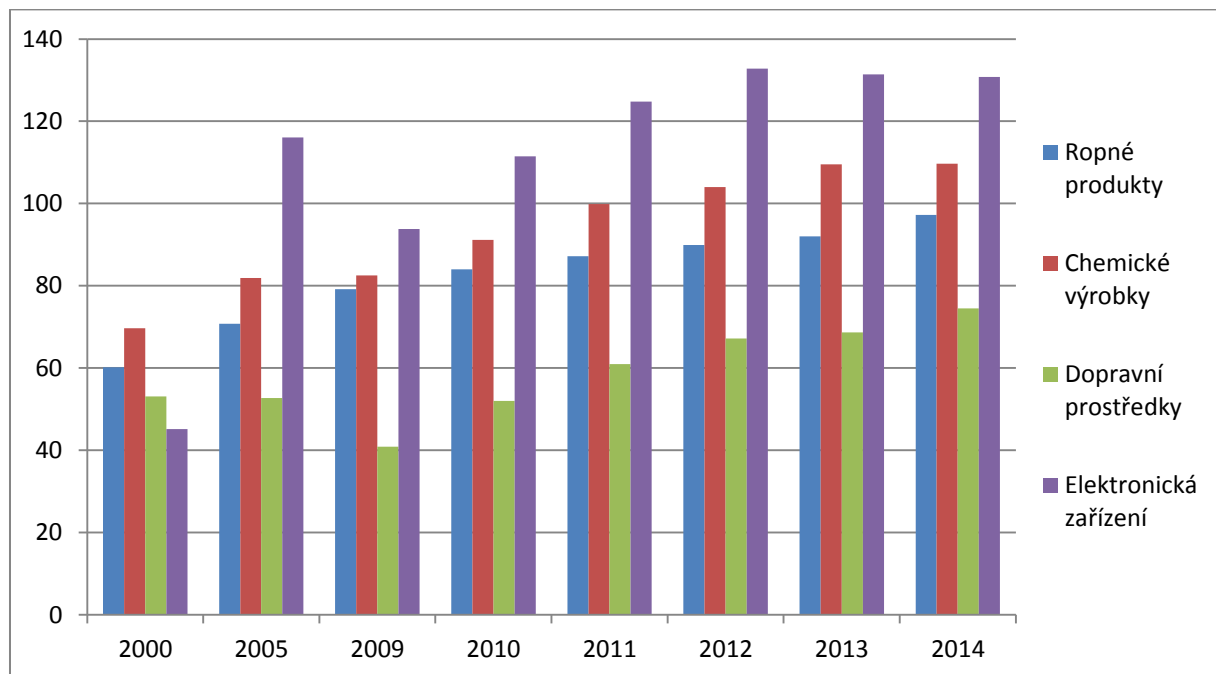

Zdroj: Rosstat, 2015, vlastní zpracování

Zde můžeme pozorovat velký rozdíl mezi modelem holandské nemoci a faktickou situací v Rusku. Výrobní sektor tedy ve sledovaných letech rozhodně neklesal, naopak poměrně rychlým tempem rostl. Zajímavý je také pohled na hodnotu indexu výroby na začátku tisíciletí v porovnání s rokem 1991. V roce 2000 byl výstup výrobního sektoru na

50 % hodnoty roku 1991, což jasně ukazuje masivní deindustrializaci země v průběhu 90. let, která byla spojena s transformační krizí ruské ekonomiky.

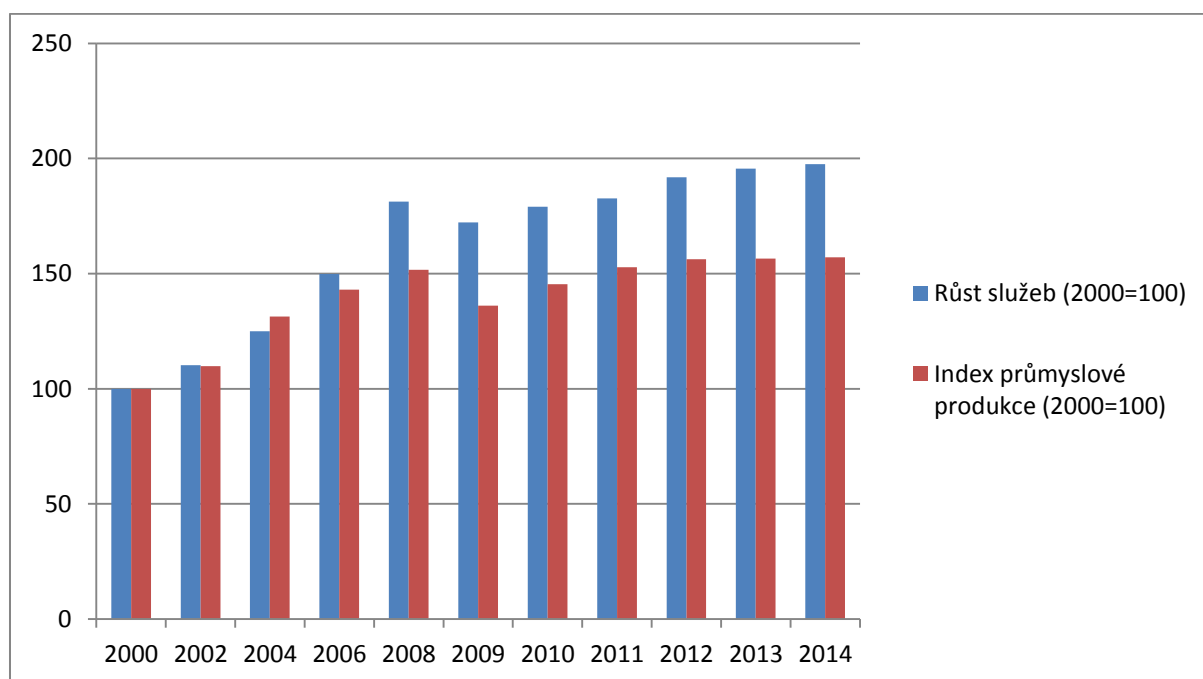
Graf č. 16: Index produkce vybraných ekonomických činností ve výrobním sektoru (1991=100)

Zdroj: Rosstat, 2015, vlastní zpracování

Pro přehlednost grafu č. 16 bylo pro vyobrazení vybráno jen několik ekonomických činností. Zde můžeme pozorovat, že výroba ropných produktů rostla proporcionálně s ostatními odvětvími a nic tedy nenasvědčuje tomu, že právě ropné odvětví by bylo tahounem růstu výrobního sektoru. Po prudkém rozvoji po roce 2000 v posledních letech poněkud stagnuje výroba elektronických zařízení, naopak po roce 2010 zažívá rozmach výroba aut a jiných dopravních prostředků.

Graf č. 17: Index růstu služeb a průmyslu

Zdroj: The World Bank, 2016, vlastní zpracování

Průmyslová produkce zobrazená v grafu č. 17 obsahuje výrobní sektor, těžbu, stavební sektor a rozvod vody, elektřiny a plynu. I přes stagnaci v posledních letech se mezi roky 2000 a 2014 zvýšila průmyslová výroba o 57 %, což je úctyhodný výsledek. Sektor služeb ovšem rostl ještě rychlejším tempem a oproti roku 2000 se jeho výstup téměř zdvojnásobil.

Tabulka č. 5: Struktura ruské ekonomiky (% HDP)

	Průmysl	Výroba	Služby
2000	38	17	56
2014	36	16	60

Zdroj: The World Bank, 2014, vlastní zpracování

Absolutní deindustrializace Ruska byla zpochybněna už v grafech č. 15 a 17, které ukazují na růst výrobního sektoru a také průmyslu jako celku. Data z tabulky č. 6 ovšem poukazují na mírnou relativní deindustrializaci, což znamená, že růst služeb je rychlejší než růst průmyslu a služby tak zvyšují svůj podíl na HDP právě na úkor průmyslu a výroby. Tento jev je ovšem běžný pro většinu vyspělých i rozvíjejících se ekonomik a zdá se, že v Rusku k tomuto procesu dochází jen velmi pozvolným tempem.

3.2.3 Růst reálných mezd

Model holandské nemoci předpovídá růst reálných mezd v celé ekonomice. Zaměstnanost by se měla z výrobního sektoru přesunout do ropného sektoru v případě, že v ekonomice převládá realokační efekt. Pokud hraje v ekonomice větší roli efekt výdajový, zaměstnanost se z výroby přesune do sektoru služeb. V obou případech každopádně dochází k poklesu zaměstnanosti ve výrobním sektoru.

Tabulka č. 6: Vývoj zaměstnanosti dle sektorů v Rusku (% celkové zaměstnanosti)

	Výroba	Průmysl	Služby
2000	19,1	30,4	55,5
2005	17,2	29,1	59,6
2008	16,3	28,6	61,4
2009	15,4	27,8	62
2010	15,2	27,7	62,2
2011	15,2	27,8	62,2
2012	15	27,8	62,4
2013	14,8	27,7	62,7
2014	14,6	27,6	62,9

Zdroj: Rosstat, 2015, vlastní zpracování

Tyto data jsou v souladu s výdajovým efektem holandské nemoci. Zaměstnanost klesla ve sledovaném období především ve výrobě a přesunula se do sektoru služeb. Nicméně z grafu č. 15 už víme, že pokles zaměstnanosti neměl na výstup výrobního sektoru negativní vliv. Je tedy pravděpodobné, že pozitivní efekt v podobě zavádění nových technologií a růstu produktivity převážil nad negativním efektem poklesu zaměstnanosti ve výrobním sektoru.

Největší růst zaměstnanosti byl zaznamenán ve finančních službách, konkrétně o 102,7 % v období mezi roky 2000 a 2014. Ve stejném období se zvýšila zaměstnanost v odvětví velkoobchodu a maloobchodu o 41,9 %, o 34,5 % v odvětví hotelů a restaurací a o 31,8 % v odvětví obchodu s nemovitostmi. Z hlediska zaměstnanosti je největším subsektorem ruské ekonomiky odvětví velkoobchodu a maloobchodu, které zaměstnává 12,5 miliónů lidí, tedy 18,4 % celkové zaměstnanosti. V rozporu s předpoklady realokačního efektu v Rusku nerostla zaměstnanost v těžebním sektoru a od roku 2000 stagnovala na hodnotě 1,6 % celkové zaměstnanosti (Rosstat, 2015).

Tabulka č. 7: Růst reálných mezd podle ekonomických odvětví (% z předchozího roku)

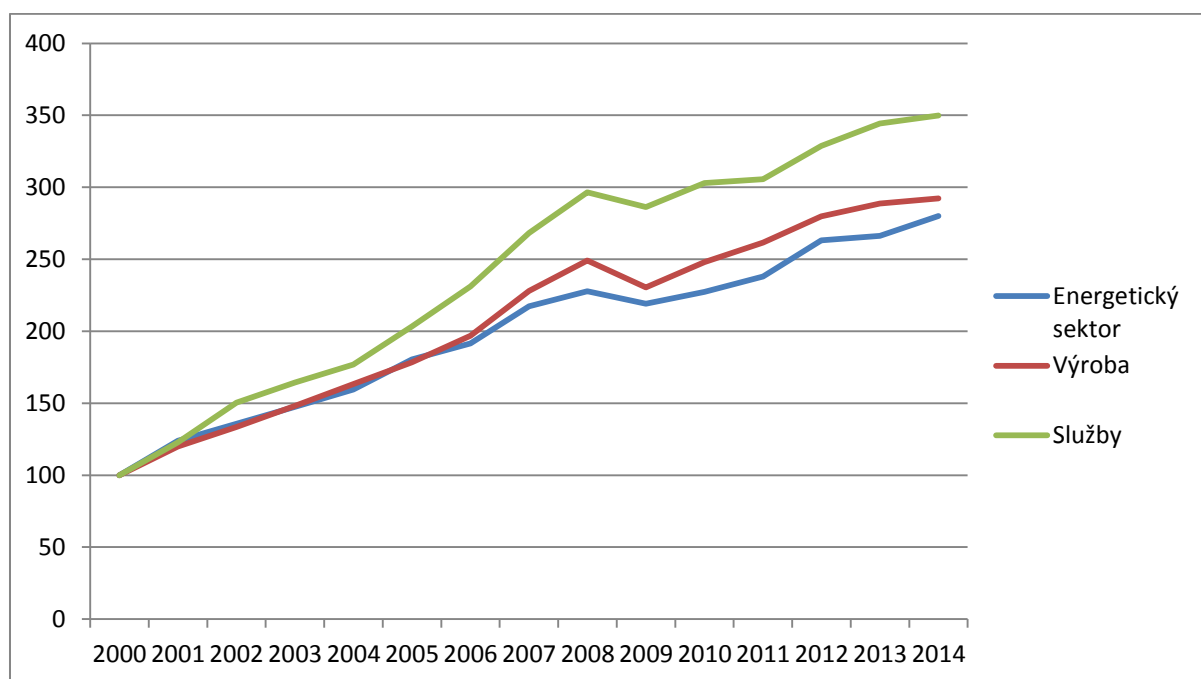
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Ekonomika celkem	119,9	116,3	111	110,6	112,6	113,4	117,2	111,5	96,5	105,2	102,9	108,4	104,7	101,6
Těžba energetických surovin	128,5	103,6	108,6	104,5	107,4	106,3	110,5	102,9	95,3	104,2	102,9	105,5	100	101,9
Výroba	119,9	111,3	111,1	110,2	109,2	110,4	115,9	109,2	92,5	107,7	105,4	107	103,2	101,2
Výroba ropných produktů	117,4	118,6	108,6	104,2	125,4	104,9	117,4	107,1	97,4	102,5	107,5	116,1	102,4	108,4
Velkoobchod a maloobchod	119,2	115,5	114	111,4	118,4	114,6	127,8	114	95,7	107,8	98,4	104,9	100,2	102,8
Hoteliérství a restaurace	120,7	109,2	114,8	107,7	113	113,7	113,9	108,2	96,7	106,9	100,7	107,7	103,1	101,2
Finančnictví	139,7	128,8	103,4	100,8	114,6	113,2	114,7	105,1	90,6	111,6	102,7	100,6	100,4	101,3
Obchod s nemovitostmi	118,8	114	116,6	113,5	116,5	113,7	119,6	112	95,1	107,5	101,7	104,1	102,4	103,8
Státní správa a armáda	113,9	119,7	117	103	123	112,2	115	110,6	100,5	97,9	102	122,3	106	97,7
Vzdělávání	121,6	138	101,8	111,9	114,6	117,3	115,3	112,9	105,2	98,9	103,7	114,3	115,6	102,3
Zdravotnictví	121	138,5	102,6	113,6	113,5	124,5	114,2	113,9	101,7	98,8	103	111,8	110,8	103

Zdroj: Rosstat, 2015, vlastní zpracování

Ruský statistický úřad poskytuje pouze data o průměrných nominálních mzdách za jednotlivé roky. Indexy v tabulce jsou tedy vypočítány a očištěny o inflaci pomocí indexu spotřebitelských cen dostupného ze stránek The World Bank.

Z tabulky č. 7 vyplývá, že reálné mzdy rostly ve všech sektorech ruské ekonomiky. Tento trend je v souladu s modelem holandské nemoci, ale může být vysvětlen i jinými faktory. Například při silné transformační recesi v 90. letech reálné mzdy stále klesaly a svého minima dosáhly v roce 1998, kdy bylo Rusko navíc zasaženo světovou finanční krizí. Nárůst reálných mezd po roce 2000 tedy můžeme vysvětlovat jakýmsi odražením ode dna, na které mzdy klesly koncem 90. let. Dalším faktorem vysvětlujícím růst reálných mezd v Rusku je také zvyšování produktivity a zavádění nových technologií, jak je uvedeno v grafu č. 14.

Graf č. 18: Indexy reálných mezd ve vybraných sektorech ruské ekonomiky (2000=100)

Zdroj: Rosstat, 2015, vlastní zpracování

Data pro graf č. 18 byla vypočtena z nominálních mezd a očištěna o inflaci pomocí indexu spotřebitelských cen, stejně jako v tabulce č. 8.

Na první pohled je zřejmé, že nejrychleji rostly mzdy v sektoru služeb. Zajímavé je také zjištění, že mzdy v energetickém sektoru, který se skládá z těžby energetických surovin a zpracovávání ropných výrobků, rostly v porovnání s ostatními sektory nejpomaleji. Toto zjištění je zcela v rozporu s modelem holandské nemoci, neboť podle něj by se měly mzdy v ekonomice jako celku dotahovat za mzdami v ropném sektoru, které by měly růst nejrychleji. Faktická situace v Rusku ovšem nasvědčuje tomu, že mzdy v ruské ekonomice se dotahují za relativně nejrychleji rostoucími mzdami v sektoru služeb.

3.2.4 Vyhodnocení symptomů holandské nemoci v ruské ekonomice

V této subkapitole se budu snažit shrnout poznatky získané analýzou dat v souvislosti s holandskou nemocí a závislostí Ruska na vývozu nerostných surovin.

Tabulka č. 8: Vývoj ekonomických ukazatelů spojovaných s holandskou nemocí

	Výstup	Zaměstnanost	Mzdy
Energetický sektor	+	neurčeno	+
Výroba	+	-	+
Služby	+	+	+

Zdroj: vlastní zpracování

Rosstat neeviduje zaměstnanost v jednotlivých odvětvích výroby, tudíž na základě dostupných dat nebylo možné přesně určit vývoj zaměstnanosti v energetickém sektoru.

Proti předpokladům holandské nemoci se zvýšil výstup všech ekonomických sektorů. Především se zvýšila produkce výrobního sektoru a to i přes negativní vývoj zaměstnanosti, což ukazuje na prudké zvyšování produktivity práce.

Co se týče prvního symptomu, v Rusku určitě došlo k apreciaci reálného měnového kurzu. Zvyšující se příjmy z exportu nerostných surovin k této apreciaci jistě přispěly, není ovšem spolehlivě dokázáno, jakou měrou. Růst produktivity byl nicméně proporcionální s apreciací reálného měnového kurzu, což nasvědčuje tomu, že Rusko neztratilo mezinárodní konkurenceschopnost a vysoké příjmy z exportu nerostných surovin nijak výrazně nenadhodnotily reálný měnový kurz rublu.

Druhý symptom holandské nemoci se projevuje poklesem výstupu výrobního sektoru, přičemž v Rusku docházelo k přesnému opaku a produkce výrobního sektoru ve sledovaném období rostla. Je sice pravda, že růst výrobního sektoru byl pomalejší než růst sektoru služeb, ale to se dá vysvětlit přirozeným transformačním efektem. Služby byly v SSSR nejméně vyvinutým sektorem a je tedy přirozené, že po transformaci ekonomiky se jejich důležitost zvyšuje. Mírná relativní deindustrializace navíc není ničím neobvyklým a děje se běžně i ve vyspělých ekonomikách, které nedisponují bohatými nalezišti nerostných surovin, například Rakousko, Japonsko, Finsko, Irsko atd.

Třetí symptom holandské nemoci předpovídá nárůst reálných mezd v ekonomice, což v Rusku skutečně proběhlo. Způsob tohoto růstu ovšem neodpovídá modelu holandské nemoci, neboť ten předpovídá nejrychlejší růst reálných mezd v energetickém sektoru, přičemž ostatní sektory by se za ním měly dotahovat. V Rusku ovšem rostly mzdy

v energetickém sektoru relativně nejpomaleji a mzdy v ekonomice se dotahovaly nejrychleji rostoucími mzdami v sektoru služeb. Pravděpodobnější vysvětlení pro růst mezd je tedy zotavení ruské ekonomiky z krize v 90. letech a rychlý růst produktivity.

Všechny symptomy holandské nemoci, které Rusko vykazuje, se tedy dají vysvětlit přirozeným vývojem. Podrobnější analýza by byla potřebná pro kvantifikaci vlivu cen ropy na reálný efektivní měnový kurz. Z dostupných dat je nicméně patrné, že holandskou nemoc ve své původní podobě v Rusku pozorovat nemůžeme.

Závěrem této kapitoly můžeme konstatovat, že význam exportu nerostných surovin je pro ruskou ekonomiku značný. V roce 2014 tvořil vývoz energetických surovin 70 % hodnoty celkového exportu a příjmy z vývozu energetických surovin dosáhly hodnoty 19 % HDP. Tato poněkud malá diverzifikace pak vede k výkyvům ruské ekonomiky v závislosti na pohybu cen ropy. Je ovšem třeba také říct, že Rusko se snaží tento trend zvrátit a ekonomiku diverzifikovat, například vývoz zpracovaných ropných produktů s přidanou hodnotou se od roku 2000 zdvojnásobil. O diverzifikaci také svědčí nárůst průmyslové produkce o téměř 60 % mezi roky 2000 a 2014. V zájmu mezinárodní komparace uvádím na závěr srovnání ekonomické struktury vybraných zemí.

Tabulka č. 9: Ekonomická struktura vybraných zemí (% HDP)

	Průmysl		Výroba		Služby	
	2000	2014	2000	2014	2000	2014
Rusko	38	36	17	16	56	60
USA	23	21	16	12	76	78
Německo	31	30	23	23	68	69
Česká republika	37	38	26	27	59	59
Rakousko	32	28	21	18	67	71
Japonsko	31	26	21	19	67	73
Velká Británie	27	21	16	11	72	78
Francie	23	19	16	11	74	79
Čína	45	43	40	36	40	48

Zdroj: The World Bank, 2014, vlastní zpracování

4 Ekonomická spolupráce Ruska a EU v oblasti energetických zdrojů

Počátky energetické spolupráce mezi Ruskem a Evropou se datují do dob SSSR, konkrétně 60. let, kdy byly postaveny první ropovody a plynovody spojující Sovětský svaz se zeměmi střední a východní Evropy. Primárním cílem SSSR tehdy bylo poskytnutí energetických surovin zemím Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP), konkrétně Polsku, Československu, NDR, Maďarsku, Bulharsku a Rumunsku.

Na přelomu 60. a 70. let pak zahájily některé země západní Evropy vyjednávání se Sovětským svazem o výstavbě plynovodů spojující západní Evropu a SSSR a následném odběru sovětského zemního plynu. Důvodem byla snaha o diverzifikaci dodávek a snížení závislosti na odběru energetických surovin z oblasti středního východu. Jednání dopadla úspěšně a byly uzavřeny dvacetileté bilaterální smlouvy mezi SSSR jako dodavatelem a Rakouskem, Západním Německem a Francií, jakožto odběrateli. Orientace zemí západní Evropy na odběr energetických surovin ze SSSR se pak ještě zvýšila v průběhu 70. let v souvislosti s ropnými šoky a nejistotou dodávek ropy a zemního plynu ze zemí středního východu (Vagin, 2012).

Tabulka č. 10: Vývoj dodávek plynu ze SSSR v letech 1982 a 1990

	Podíl sovětského plynu na celkové spotřebě v %	
	1982	1990
Západní Německo	20,6	29,7
Francie	14,6	35,7
Itálie	31,8	35,9

Zdroj: Closson, 2009, vlastní zpracování

Po rozpadu Sovětského svazu se stalo hlavním dodavatelem energetických surovin do Evropy Rusko. V roce 2013 činil podíl ruského plynu na celkovém importu EU 39 % (Eurostat, 2015).

4.1 Závislost EU na dovozu zemního plynu

Evropská unie je v oblasti pokrytí domácí spotřeby zemního plynu z velké části závislá na jeho importu. Určitou část spotřeby zemního plynu produkují i samotné členské státy EU, především Nizozemsko a Velká Británie. Nicméně podíl importovaného zemního plynu na celkové spotřebě EU v roce 2013 dosáhl hodnoty 66 %, což jasně indikuje značnou závislost na dovozu této suroviny (Rada EU, 2015).

Tabulka č. 11: Hlavní exportéři zemního plynu do EU (% celkového importu zemního plynu do EU)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Rusko	44,1	43,6	40,7	39,3	38,7	37,6	33	29,5	31,5	32	39
Norsko	25,5	24,3	23,8	25,9	28,1	28,4	29,3	27,5	27,4	31,2	29,5
Alžírsko	19,8	18	17,6	16,3	15,3	14,7	14,2	14	13	13,6	12,8
Katar	0,7	1,4	1,5	1,8	2,2	2,3	5,5	9,7	11	8,5	6,7

Zdroj: Eurostat, 2015, vlastní zpracování

Z tabulky č. 11 je patrné, že Rusko je klíčovým dodavatelem zemního plynu pro EU. Závislost jednotlivých zemí na ruském plynu se pak různí, některé odebírají všechnen zemní plyn od Ruska, jiné z Ruska neodebírají žádný.

Tabulka č. 12: Hlavní dodavatelé zemního plynu ve vybraných zemích EU v roce 2013 (% celkového importu zemního plynu)

	Rusko	Norsko	Alžírsko	Katar
Belgie	1,1	38,8	0	18,8
Bulharsko	96,8	0	0	0
Česká republika	63,3	11,3	0	0
Estonsko	100	0	0	0
Finsko	100	0	0	0
Francie	17,9	38,2	11,8	4,1
Německo	48,4	23,5	0	0
Řecko	66,3	0	16,6	0
Maďarsko	82,5	0	0	0
Itálie	34,3	3,7	17,8	7,7
Lotyšsko	100	0	0	0
Litva	100	0	0	0
Polsko	57,3	0	0	0
Slovensko	100	0	0	0
Rakousko	61,9	17,8	0	0

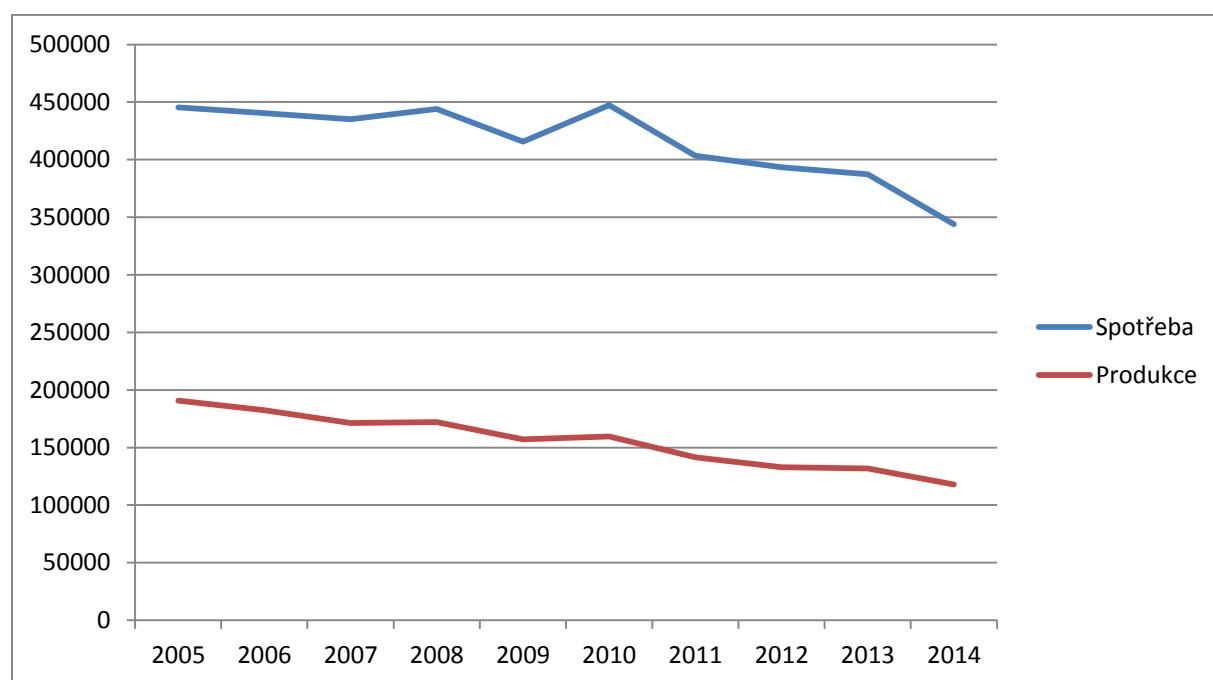
Zdroj: Eurogas, 2014, vlastní zpracování

Pět členských zemí EU bylo v roce 2013 zcela závislých na dodávkách zemního plynu z Ruska, konkrétně Estonsko, Litva, Lotyšsko, Finsko a Slovensko. V roce 2014 byl nicméně

vybudován LNG terminál v Litvě, která ještě v prosinci toho roku obdržela první dodávky LNG z Norska, tudíž už není zcela závislá na ruském plynu. I další pobaltské země plánují výstavbu LNG terminálů ve snaze diverzifikovat své portfolio dodavatelů zemního plynu. V prosinci roku 2015 byl také dokončen LNG terminál v Polsku. Největšími odběrateli ruského plynu jsou Německo, Itálie a Polsko. Tyto 3 země odebírají 60 % celkového ruského plynu importovaného do EU, přičemž vedoucí Německo samotné odebírá 33 % (Eurogas, 2014).

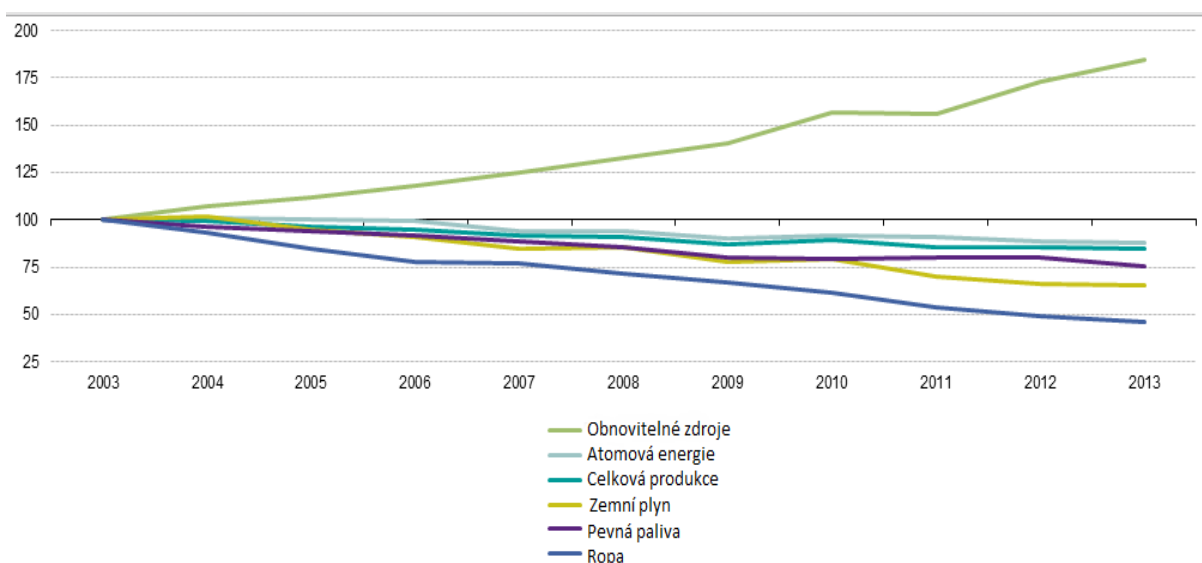
Těžba zemního plynu v zemích EU se navíc v posledních letech snižuje, zejména z důvodu poklesu rentability těžby na některých nalezištích. Ve snaze nezvyšovat svou závislost na dovozu ruského plynu se Evropská unie snaží snížit svou spotřebu této suroviny a diverzifikovat své možnosti tvorby energie, zejména pak orientací na obnovitelné zdroje.

Graf č. 19: Produkce a spotřeba zemního plynu v EU v letech 2005-2014 (tisíc TOE)

Zdroj: Eurostat, 2015, vlastní zpracování

Obrázek č. 3: Index výroby energie podle typu (2003=100)

Zdroj: Eurostat, 2015

Z obrázku č. 3 je patrné, že ve sledovaném období poklesla výroba energie ze všech zdrojů kromě těch obnovitelných. Tento vývoj je v souladu s energetickou strategií Evropské unie, neboť jedním z cílů v oblasti energetiky je dekarbonizace hospodářství. EU si klade za cíl stát se špičkou v oblasti obnovitelné energie a centrem vývoje nových technologií pro nízkouhlíkové hospodářství. Tento ambiciózní cíl má ale spíš dlouhodobý charakter a je velmi pravděpodobné, že podíl fosilních paliv na evropské výrobě energie zůstane ještě dlouho vysoký.

Částečnou alternativou Evropské unie pro ruský plyn by se mohl stát zkapalněný zemní plyn, tedy LNG. Už teď se LNG podílí na celkovém importu zemního plynu do EU zhruba z 10 %, přičemž do budoucna by měl tento podíl stoupat (Evropská komise, 2016). Hlavním úkolem EU v této oblasti je dobudovat potřebné terminály a transportní infrastrukturu tak, aby mělo přístup k LNG co nejvíce zemí a byla tak zajištěna co největší ochrana jednotlivých států proti případným výpadkům dodávek zemního plynu. Kvůli nákladům na zkapalnění a transport však vyvstává otázka konkurenceschopnosti LNG vůči klasickému zemnímu plynu.

Na závěr je třeba zdůraznit, že Evropská unie je největším světovým importérem energie a dováží celkem 53 % spotřebované energie, což ročně stojí zhruba 400 miliard eur (Rada EU, 2016). Dovoz energetických surovin do EU tvoří přes 20 % hodnoty celkového importu. Co se týče jednotlivých energetických surovin, Evropská unie dováží 90 %

spotřebované ropy, 66 % spotřebovaného zemního plynu, 42 % spotřebovaného uhlí a jiných pevných paliv a 40 % spotřebovaného uranu a dalších atomových paliv (Evropská komise, 2016).

Tabulka č. 13: Hlavní exportéři ropy do EU (% celkového importu ropy do EU)

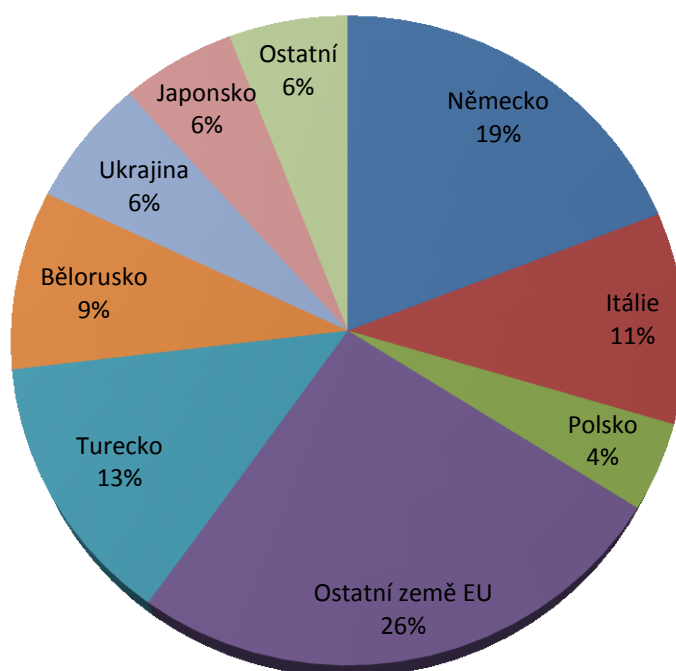
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Rusko	31,2	32,5	32,9	33,8	33,7	31,8	33,5	34,7	34,8	33,7	33,5
Norsko	19,1	18,7	16,8	15,4	14,9	15	15,1	13,7	12,5	11,2	11,7
Saúdská Arábie	11,2	11,3	10,5	9	7,2	6,8	5,7	5,9	8	8,8	8,6
Nigérie	4,2	2,6	3,2	3,6	2,7	4	4,5	4,1	6,1	8,2	8,1
Kazachstán	2,7	3,3	4,4	4,6	4,6	4,8	5,3	5,5	5,7	5,1	5,8
Libye	8,4	8,8	8,7	9,1	9,7	9,9	8,9	10,1	2,8	8,2	5,6

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

4.2 Vztah vzájemné závislosti mezi Ruskem a EU

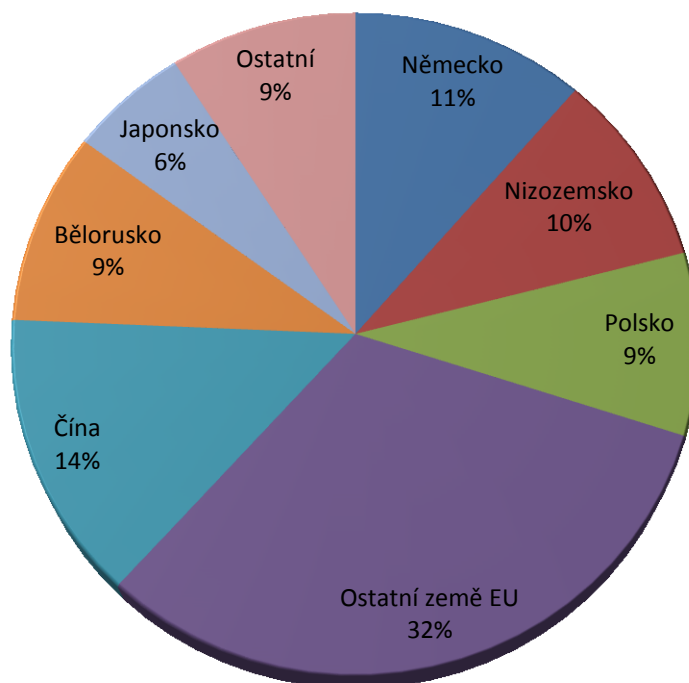
Obchod s energetickými surovinami je výhodný pro obě strany- pro EU i pro Rusko. Evropská unie potřebuje dodavatele energetických surovin, aby uspokojila svou spotřebu, a Rusko zase potřebuje prodat své rozsáhlé zásoby těchto surovin. Vývoz nerostných surovin je pro Rusko hlavním zdrojem příjmů a právě do Evropské unie Rusko vyváží přibližně 60 % své ropy i zemního plynu.

Graf č. 20: Export zemního plynu z Ruska dle cílové destinace v roce 2014 (% celkového exportu zemního plynu)

Zdroj: BP, 2015, vlastní zpracování

Graf č. 21: Export ropy z Ruska dle cílové destinace v roce 2014 (% z celkového exportu ropy)

Zdroj: EIA, 2015, vlastní zpracování

Rusko má ale, jakožto klíčový dodavatel zemního plynu, v tomto vztahu v některých ohledech poněkud silnější pozici. Nejlevnějším způsobem transportu zemního plynu jsou plynovody, jejichž výstavba ovšem vyžaduje značný objem investic. Rusko tedy uzavírá s odběratelskými zeměmi dlouhodobé smlouvy, většinou přes 20 let, na předem určené množství dodávek, aby se zajistila návratnost zdrojů investovaných do stavby plynovodů. Toto opatření prakticky znemožňuje odběratelským zemím odklon k jiným dodavatelům během doby trvání kontraktu, což staví Rusko do výhodné pozice (Vagin, 2012).

Rusko také posiluje svou pozici tím, že se snaží eliminovat co nejvíc tranzitních zemí při stavbě nových plynovodů. Například plynovod Nord Stream vede z Ruska přes Baltské moře přímo do Německa a neprochází tedy žádnou tranzitní zemí. Rusko tak může dodávat levnější zemní plyn, neboť cena není zvyšována tranzitními poplatky. Navíc je tak eliminováno riziko diplomatického napětí mezi Ruskem a jednotlivými tranzitními zeměmi, které by mohlo vyústit i v případné zastavení dodávek, jako se stalo v případě ukrajinské plynové krize v roce 2009. V minulosti proudilo přes Ukrajinu přes 80 % ruského plynu

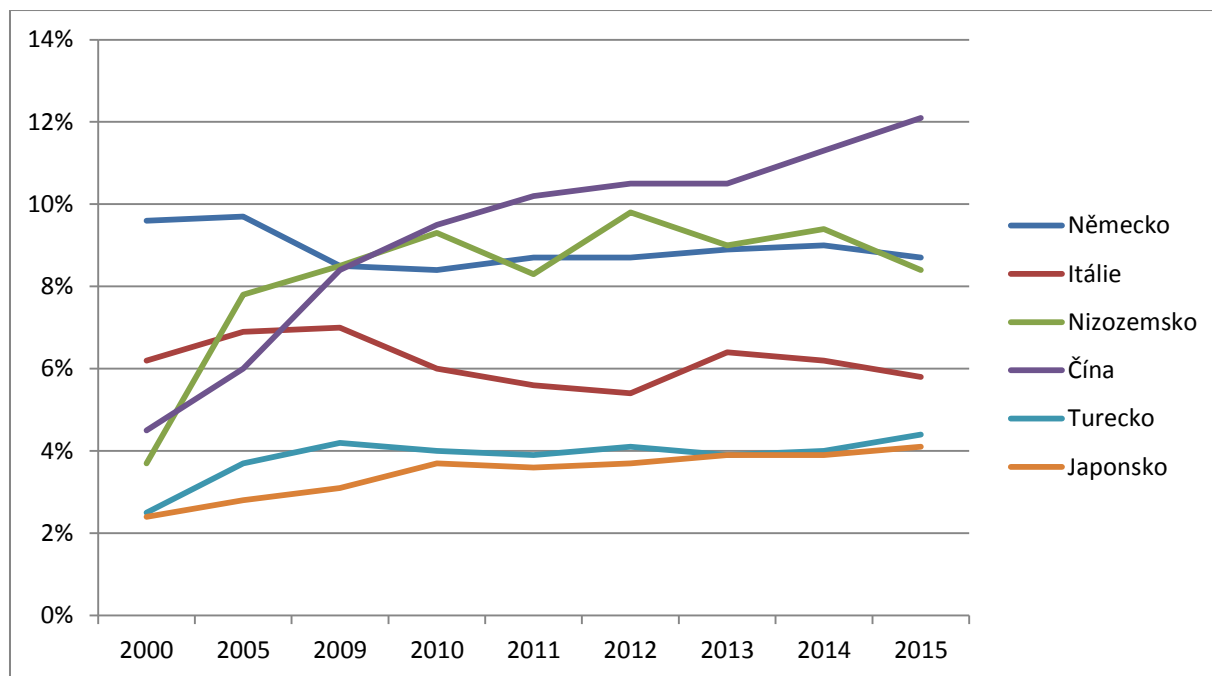
směřovaného do Evropy, po dokončení plynovodu Nord Stream v roce 2011 se tento poměr snížil na zhruba 50 % (EIA, 2014). Dalším ruským plynovodem, který by obcházel Ukrajinu, se měl stát South Stream. Tento plynovod by vedl z Ruska přes Černé moře do Bulharska, kde by jednou větví pokračoval do Itálie a druhou na sever přes Srbsko do střední Evropy. Výstavba plynovodu ovšem byla zastavena kvůli odmítavému postoji Evropské komise.

Z výše uvedeného je patrné, že vztahy mezi Ruskem a EU v oblasti obchodu energetických surovin se nedají definovat jako jednostranná závislost Evropské unie na Rusku. Evropská unie je pro Rusko největším odbytištěm energetických surovin a tento stav se v dohledné době pravděpodobně nezmění. Troufám si nicméně tvrdit, že Rusko má víc možností na diverzifikaci svých odběratelů, než EU na diverzifikaci dodavatelů.

4.2.1 Možnosti ruské diverzifikace

V kontextu ochlazování vztahů s Evropou se stále pravděpodobněji jeví ruská expanze na asijské trhy, konkrétně do Číny. Vztahy mezi Ruskem a Čínou se dlouhodobě prohlubují a také obchod mezi oběma zeměmi je na rychlém vzestupu.

Graf č. 22: Vývoj ruského zahraničního obchodu s hlavními obchodními partnery (% obratu zahraničního obchodu)

Zdroj: Rosstat, 2016, vlastní zpracování

Posilování čínského zastoupení na ruském zahraničním obchodu je evidentní. Čína má největší zastoupení na ruském obratu zahraničního obchodu a zároveň je největším importérem do Ruska.

Tabulka č. 14: Zahraniční obchod Ruska s Čínou (v miliardách USD)

	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Celkový zahraniční obchod Ruska	137	340,2	734,6	469	626	822,1	837,3	842,3	782,9
Zahraniční obchod s Čínou	6,2	20,3	55,9	39,5	59,3	83,5	87,5	88,8	88,3
%	4,5	6	7,6	8,4	9,5	10,2	10,5	10,5	11,3
Export	103,1	241,5	467,6	301,7	397,1	516,5	524,7	527,3	496,9
Export do Číny	5,2	13	21,1	16,7	20,3	35,2	35,7	35,6	37,5
%	5	5,4	4,5	5,5	5,1	6,8	6,8	6,8	7,5
Import	33,9	98,7	267,1	167,3	228,9	305,6	312,6	315	286
Import z Číny	1	7,3	34,8	22,8	39	48,3	51,8	53,1	50,8
%	2,9	7,4	13	13,6	17	15,8	16,6	16,9	17,8

Zdroj: Rosstat, 2015, vlastní zpracování

Rusko dodává do Číny především energetické suroviny a spolupráce obou zemí v této oblasti by se měla nadále prohlubovat. Poptávka po energetických surovinách v Číně neustále roste a Rusko má kapacity na to, aby tuto poptávku uspokojilo. V souvislosti se současnou geopolitickou situací a uvalením sankcí vůči Rusku se expanze na čínský trh jeví jako skvělá příležitost.

Ruský podíl na čínském importu ropy byl v roce 2014 na hodnotě kolem 11 %. Zemní plyn doposud nebyl v Číně příliš využíván, přičemž v roce 2012 byl jeho podíl na celkové spotřebě energie pouhých 5 %. Tento trend se ovšem poměrně rychle mění a cílem Číny v této oblasti je zvýšení podílu zemního plynu na celkové spotřebě energie na 10 % do roku 2020 (EIA, 2015). To by mělo také ulevit čínskému životnímu prostředí, které je značně zatíženo rozsáhlým používáním uhlí při výrobě energie. V roce 2014 podepsalo Rusko s Čínou 30-letou smlouvu na dodávky zemního plynu o hodnotě 400 miliard dolarů, což dále prohloubí obchodní vztahy obou zemí (EIA, 2015).

Už také započala stavba nového plynovodu s názvem Síla Sibiře, který bude spojoval Čínu s nalezišti na východní Sibiři a Dálném východě. Každý rok by tímto plynovodem mělo do Číny protéct 38 miliard m³ zemního plynu (Gazprom, 2015). Jedná se o stejné množství, jaké protéklo za rok 2014 do Německa a Čína má tak v dohledné době potenciál překonat Německo, jakožto největšího importéra zemního plynu z Ruska.

5 Závěr

V první části práce byly identifikovány čtyři hlavní příčiny ekonomického kolapsu Sovětského svazu. První příčinou byly stále se zvyšující náklady na zbrojení v souvislosti se soupeřením s USA v této oblasti. Druhým ekonomickým důvodem rozpadu SSSR byla nezvládnutá makroekonomická krize na přelomu 80. a 90. let, která uvrhla sovětský rozpočet do hlubokého deficitu. Třetí problém spočíval v nevhodně prováděných ekonomických reformách na konci 80. let, které vedly k poškození funkčnosti celého systému. Čtvrtou příčinou pak byl pokles cen ropy, který snížil sovětské příjmy z jejího exportu.

Rusko, jakožto jeden z 15 nástupnických států po SSSR, zažívalo v 90. letech silnou transformační recesi, doprovázenou strmým pádem HDP, růstem rozpočtového deficitu a vysokou inflací. Reálné HDP Ruska dosahovalo v roce 1998 55 % hodnoty z roku 1991 a produkce výrobního sektoru se během 90. let propadla o více než polovinu. Ostatně výstup výrobního sektoru před rozpadem SSSR v roce 1991 se samostatnému Rusku nepodařilo doposud překonat. Nezvládnutá privatizace pak vedla k obrovským majetkovým nerovnostem a dala vzniknout úzké skupině vlivných a majetných lidí nazývaných oligarchové. Ruská ekonomika se odrazila ode dna po finanční krizi v roce 1998. Silný ekonomický růst po tomto roce je spojen s nástupem prezidenta Vladimira Putina k moci, který upevnil chaotický politický systém v Rusku. Zlepšilo se také institucionální zastřešení ekonomiky, vymahatelnost zákonů a začala růst cena ropy na světových trzích, což poskytlo základ rozmachu ruské ekonomiky na počátku nového tisíciletí.

Světová finanční krize v roce 2008 zasáhla Rusko nejsilněji ze všech zemí G20 a poukázala tak na náchylnost ruské ekonomiky k výkyvům cen ropy. Protikrizovou politiku Ruska však můžeme hodnotit jako účinnou. Klíčovou roli při zmírnění dopadů ekonomické krize plnil Stabilizační fond, který byl založen v roce 2004, a příjmy do něj plynuly především z exportu nerostných surovin. Po poměrně rychlém zotavení z krize v roce 2008 Rusko opět upadá do ekonomické recese. Hlavní příčiny tohoto vývoje jsou sankce proti Rusku a pád cen ropy na světových trzích.

Ve třetí kapitole byl důraz kladen na ruský zahraniční obchod a následně na analýzu symptomů holandské nemoci v ruské ekonomice. Jedním z cílů bakalářské práce bylo kvantifikovat význam nerostných surovin pro ruskou ekonomiku. Jen energetické suroviny tvořily v roce 2014 přes 70 % hodnoty ruského exportu a příjmy z jejich prodeje se rovnaly 19 % HDP Ruska. Podíl surové ropy a zemního plynu na celkovém ruském exportu se pak

v roce 2014 rovnal 42 %. Význam nerostných, zejména energetických surovin pro ruskou ekonomiku je tedy značný a poukazuje na relativně malou diverzifikaci ruského exportu i ekonomiky jako celku. Při analýze symptomů holandské nemoci jsme narazili na mnoho rozporů mezi teoretickým modelem a skutečným vývojem v Rusku. V Rusku se sice projevíly symptomy jako růst reálných mezd a růst výstupu sektoru služeb, nicméně způsob tohoto vývoje neodpovídá teoretickému vymezení holandské nemoci. Výrobní sektor, proti předpokladům modelu holandské nemoci, ve sledovaném období rostl a apreciacie reálného měnového kurzu byla doprovázena proporcionálním růstem produktivity. Z analyzovaných dat tedy vyplývá, že Rusko neztratilo svou mezinárodní konkurenceschopnost a holandskou nemoc ve své původní podobě v Rusku pozorovat nemůžeme.

Ve čtvrté kapitole jsme se zaměřili na obchodní vztahy Ruska s Evropskou unií v oblasti energetických surovin, což byl také jeden z cílů práce. Je třeba zdůraznit, že EU je největším světovým importérem energií a dováží přes 53 % veškeré spotřebované energie v hodnotě přes 400 miliard eur ročně. Značnou část energetických surovin do EU dodává právě Rusko, konkrétně 34 % ropy a zhruba 40 % zemního plynu. Spolupráce EU a Ruska v této oblasti se tedy dá definovat vztahem vzájemné závislosti, neboť Evropská unie potřebuje stabilní dodávky energetických surovin a Rusko zase odbytiště pro své rozsáhlé zásoby.

V kontextu ochlazování vzájemných vztahů mezi Evropskou unií a Ruskem se oba partneři snaží o diverzifikaci svých obchodních partnerů v energetické oblasti. Možností EU v tomto směru je snížení podílu zemního plynu na spotřebě energie a orientace na obnovitelné zdroje. Alternativou pro ruský plyn se také může stát LNG od různých dodavatelů, především po dokončení exportních terminálů v Austrálii a USA. Otázkou však bude konkurenceschopnost LNG vůči standartnímu zemnímu plynu vzhledem ke zvýšeným nákladům na transport a zkapalnění. Ruskou možností diverzifikace svého portfolia odběratelů energetických surovin je expanze na asijské trhy, konkrétně do Číny. Obchodní i diplomatické vztahy mezi Ruskem a Čínou se v poslední době znatelně prohloubily a už také započaly stavební práce na novém plynovodu s názvem Síla Sibíře, který bude spojit ruská naleziště východní Sibíře a Dálného východu s Čínou. Čína má potenciál k tomu, aby se v blízké době stala největším odběratelem zemního plynu z Ruska. Enormní zájem na prohloubení vzájemné spolupráce bude mít především Rusko, které se bude v důsledku geopolitické situace a sankcí velmi pravděpodobně odklánět od západu na východ. Rusko už při konfliktu na Ukrajině dokázalo, že stále má velmocenské ambice a společně s Čínou může zformovat silný blok, který by narušil globální unipolární rozložení sil v čele s USA.

Použité literární a internetové zdroje

Accured average monthly nominal wages of employees of organizations by economic activity. *Rosstat*[online]. 2015 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: http://www.gks.ru/bgd/regl/b15_12/IssWWW.exe/stg/d01/07-07.htm

ASLUND, A., S. GURIEV a A. KUCHINS. *Russia After the Global Economic Crisis*. Washington, D. C.: Peterson Institute for International Economics, 2010. 256 s. ISBN 978-0881324976.

ALEXEEV, Michael a Shlomo WEBER. *The Oxford Handbook of the Russian Economy*. Oxford: Oxford University Press, 2013. 864 s. ISBN 978-0199759927.

Average annual number of employed in the economy by economic activity. *Rosstat* [online]. 2015 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: http://www.gks.ru/bgd/regl/b15_12/IssWWW.exe/stg/d01/06-04.htm

BLACK, B., R. KRAAKMAN a A. TARASSOVA. *Russian Privatization and Corporate Governance: What Went Wrong?* [online]. Stanford: Stanford Law Review, 2000 [cit. 2016-01-25]. Dostupné z: <http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/41203/wp269a.pdf?sequence=3>

BP Statistical Review of World Energy. *BP* [online]. 2015 [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: <http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/energy-economics/statistical-review-2015/bp-statistical-review-of-world-energy-2015-natural-gas-section.pdf>

Credit Suisse AG. *Global Wealth Report 2014* [online]. Zurich: Credit Suisse Research Institute, 2014 [cit. 2016-01-27]. Dostupné z: <https://publications.credit-suisse.com/tasks/render/file/?fileID=60931FDE-A2D2-F568-B041B58C5EA591A4>

Crude oil. *Trading Economics*. [online]. ©2016 [cit. 2016-01-26]. Dostupné z: <http://www.tradingeconomics.com/commodity/crude-oil>

Economic Survey of the Russian Federation. *OECD* [online]. ©2016 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/eo/surveys/economic-survey-russian-federation.htm>

Energy production and imports. *Eurostat* [online]. 2015 [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Energy_production_and_imports

Energetická unie: bezpečná, udržitelná, konkurenceschopná a cenově dostupná energie pro Evropu. Rada EU [online]. 2016 [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/cs/policies/energy-union/>

Export a import Ruska. *Rosstat* [online]. 2015 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: http://www.gks.ru/bgd/regl/b15_11/IssWWW.exe/Stg/d02/27-03.htm

FALTEJSEK, F., T. SEYITNIYAZOV a D. SKÁLOVÁ. *Holandská nemoc – Případová studie Ruské federace* [online]. Brno, 2012 [cit. 2016-01-27]. Dostupné z: http://www.institutee.cz/stream/c3ByYXZjZV9zb3Vib3JlL1NvdXRlxb5lL0VFQ192b2wyL0ppbsOpL1Jlc2tvX2FfRHV0Y2hfRGlzZWZzZS0xX0ZJTElQX0ZBTFRFSINFSy5wZGY=/Zf183wstR0QlFvWEDpR*OjaaCqzHcbAQ5lvuvvOTn5M=/Rusko_a_Dutch_Disease-1_FILIP_FALTEJSEK.pdf

GDP (constant LCU). *The World Bank*. [online]. ©2016 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KN>

GDP at market prices. *The World Bank* [online]. ©2016 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?page=1>

GDP growth. *The World Bank* [online]. ©2016 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>

General government spending. *OECD* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <https://data.oecd.org/gga/general-government-spending.htm>

Graf USD/RUB. *Kurzy.cz* [online]. Praha, ©2000-2016 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://www.kurzy.cz/kurzy-men/grafy/nr/RUB-USD/od-25.3.2014/>

Imports and secure supplies: Diverse, affordable, and reliable energy from abroad. *Evropská komise* [online]. Brusel, 2016 [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/imports-and-secure-supplies>

Industry, value added (annual % growth). *The World Bank* [online]. ©2016 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.TOTL.KD.ZG>

Index spotřebitelských cen. *Rosstat* [online]. 2016 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: http://www.gks.ru/bgd/free/B04_03/IssWWW.exe/Stg/d06/23.htm

Inflation, consumer prices. *The World Bank*. [online]. ©2016 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG>

KRÁL, Karel. *Hospodářské příčiny pádu SSSR* [online]. Brno, 2008 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/99826/esf_m/Kral_Karel__99826__Hospodarske_priciny_padu_SSSR.pdf

Komoditní struktura ruského exportu. *Rosstat* [online]. 2014 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: http://www.gks.ru/bgd/regl/b14_11/IssWWW.exe/Stg/d02/26-08.htm

Komoditní struktura ruského importu. *Rosstat* [online]. 2015 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: http://www.gks.ru/bgd/regl/b15_11/IssWWW.exe/Stg/d02/27-11.htm

Liquefied Natural Gas and gas storage will boost EU's energy security. *Evropská komise* [online]. Brusel, 2016 [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-310_en.htm

MIRONOV, V. V. a A. V. PETRONEVICH. *Discovering the signs of Dutch disease in Russia* [online]. Helsinki: Institute for Economies in Transition, 2015 [cit. 2016-04-11]. ISBN 978-952-323-022-4. Dostupné z: http://www.suomenpankki.fi/bofit_en/tutkimus/tutkimusjulkaisut/dp/Documents/2015/dp0315.pdf

MYANT, M., P. LUŇÁČKOVÁ a J. DRAHOKOUPIL. *Tranzitivní ekonomiky: politická ekonomie Ruska, východní Evropy a střední Asie*. Praha: Academia, 2013. 577 s. ISBN 978-80-200-2268-4.

Natural gas consumption statistics. *Eurostat* [online]. 2015 [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Natural_gas_consumption_statistics

Oil and natural gas sales accounted for 68% of Russia's total export revenues in 2013. *EIA* [online]. 2014 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=17231>

OOMES, Nienke a Katarina KALCHEVA. *Diagnosing Dutch Disease: Does Russia Have the Symptoms?* [online]. 2007 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp07102.pdf>

PAŇKOV, Vladimír. Ekonomická transformace Ruska. [online]. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996 [cit. 2016-01-25]. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/download/1025/1076>

PRIKHODKO, Sergey. *Development of Russian foreign trade* [online]. 2009 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: [https://www.utu.fi/fi/yksikot/tse/yksikot/PEI/raportit-jatietopaketit/Documents/Prikhodko%201009\[1\].pdf](https://www.utu.fi/fi/yksikot/tse/yksikot/PEI/raportit-jatietopaketit/Documents/Prikhodko%201009[1].pdf)

Primary production of energy by resource. *Eurostat* [online]. 2015 [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=ten00076&language=en>

Production indices by economic activity. *Rosstat* [online]. 2015 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: http://www.gks.ru/bgd/regl/b15_12/IssWWW.exe/stg/d01/15-03.htm

Reálný efektivní kurz koruny deflovaný HDP deflátozem. *ČNB* [online]. 2015 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/docs/ARADY/MET_LIST/rekgdp_cs.pdf

Reform, Coup and Collapse: The End of the Soviet State. *BBC*. [online]. 2011 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/coldwar/soviet_end_01.shtml

Ropa 2016: rok čekání na obrat. *E15*. [online]. 8. 1. 2016 [cit. 2016-01-28]. Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/burzy-a-trhy/komodity/ropa-2016-rok-cekani-na-obrat-1260346>

Ruská ekonomika se propadla. Zisky bank klesly o 67 procent. *Česká televize*. [online]. 25. 1. 2016 [cit. 2016-01-28]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/1669600-ruska-ekonomika-se-loni-propadla-o-37-procenta-potvrzuji-statistici>

Rusko už letos neočekává růst ekonomiky, ale pokles. *Česká televize*. [online]. 15. 1. 2016 [cit. 2016-01-28]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/1659760-reuters-rusko-uz-letos-neocekava-rust-ekonomiky-ale-pokles>

Russia Government Budget. *Trading Economics*. [online]. ©2016 [cit. 2016-01-28]. Dostupné z: <http://www.tradingeconomics.com/russia/government-budget>

Russia's Key Customer : Europe. CLOSSON, Stacy. *Russian energy power and foreign relations*. Londýn: Routledge, 2009, s. 89-108. ISBN 9780415484381.

Růst produktivity podle ekonomické činnosti. *Rosstat* [online]. 2015 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: http://www.gks.ru/bgd/regl/b15_11/IssWWW.exe/Stg/d01/06-05.htm

Růst reálných mezd. *Rosstat* [online]. 2014 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: http://www.gks.ru/bgd/regl/b14_13/IssWWW.exe/Stg/d04/27-15.htm

Situace na trhu s ropou. *Rosstat* [online]. 2016 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: http://www.gks.ru/bgd/free/B04_03/IssWWW.exe/Stg/d06/38.htm

Stav zahraničního obchodu v roce 2015. *Rosstat* [online]. 2016 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: http://www.gks.ru/bgd/free/b04_03/IssWWW.exe/Stg/d06/35.htm

Statistical Report 2014. *Eurogas* [online]. Brusel, 2014 [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: http://www.eurogas.org/uploads/media/Eurogas_Statistical_Report_2014.pdf

The russian federation's Response to the Crisis. *G20* [online]. Washington, DC, 2010 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: http://www.dol.gov/ilab/diplomacy/G20_ministersmeeting/G20-Russian-brief.pdf

Services, etc., value added (annual % growth). *The World Bank* [online]. ©2016 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TETC.KD.ZG>

STÖCKL, Pavel a Lucie Plesníková. Vladimir Putin. *Novinky*. [online]. ©2003-2016 [cit. 2016-01-26]. Dostupné z: <http://tema.novinky.cz/vladimir-putin>

World Development Indicators: Structure of output. *The World Bank*. [online]. ©2014 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://wdi.worldbank.org/table/4.2#>

16% of natural gas consumed in Europe flows through Ukraine. *EIA* [online]. 2014 [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=15411>

Seznam zkratek

CIA- Central Intelligence Agency (Ústřední zpravodajská služba)

HDP- Hrubý domácí produkt

HNP- Hrubý národní produkt

EU- Evropská unie

KSSS- Komunistická strana Sovětského svazu

LNG- Liquefied natural gas (zkapalněný zemní plyn)

RSFSR- Ruská socialistická federativní sovětská republika

NDR- Německá demokratická republika

RVHP- Rada vzájemné hospodářské pomoci

RUB- Ruský rubl

SSSR- Svaz sovětských socialistických republik

TOE- Tonnes of Oil Equivalent (ekvivalent tuny ropy)

USD- Americký dolar

Prohlášení o využití výsledků diplomové (bakalářské) práce

Prohlašuji, že

- jsem byl(a) seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou (bakalářskou) práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou (bakalářskou) práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že diplomová (bakalářská) práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové (bakalářské) práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové (bakalářské) práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou (bakalářskou) práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne

.....
jméno a příjmení studenta